

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Dvodecimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DVODECIMVS.

1552
I
Duo d' pri
mi decem
mortui
an. 1552.

Hunc annum maximè insignem ac memorandū Claudij Iai, & ipsius Francisci Xaverij acerba mors fecit. In his nobile par d' Patribus primis Societas, magnum Seprétrio, magnum Oriens auxilium, ac sancta Ecclesia egregium illic sui propugnatorem, hic propagatorem, vt suo loco dicitur, amisit. Pugnandum & pro viribus Societati fuit, ne Franciscum quoque Borgiam, quod non leuius morte ducebat, sibi honores eriperent. Quos consulto fugitantem ex oculis se subduxisse Pontificis, & in Hispaniam remeasse, ibique Ducis posita, religiose humilitatis assumpsisse personam, supra demonstratum est. Sed sanctissimè instituta vita longè lateque celebrata sermonibus Imperatorem Carolum impulit, vt à Iulio Pontifice postularer, talein vt virum, tam illustri exempli, tantèque sanctimoniz meritis ornaret præmijs, & sacra purpura decoraret. Nec difficile fuit Pontifici sua sponte ad id propenso, qui cum Francisco in Vrbe iam egerat, & in eam ipse mentè sententiamque vltro venerat, persuadere, vt spectatissimam virtutem illustrissimam in locum euheret, & gradum dignitatis amplissimum. Ergo Casaris accedente iudicio ac voluntate, Franciscum absentem, in angulisque Cantabriz delitescentem S.R.E. Cardinalem creare constituit. Quod vbi audiuit Ignatius, suarum partium esse censuit, ei rei quamprimum occurrere, & omni ope prouidere, ne tam longè progressa perduceretur ad exitum. Apte omnia ad rem transigendam eum Deo, tridui spatium sibi sumpsit. Quo tempore quotidianis domi precibus ac sacrificijs indictis, sentiebat se interdum, trepidantiùs timidiùsque, non tota animi fiducia libertateque ad eam rem discutiendam ac disturbandam accedere: interdum verò trepidationes illas hesitationesque dimitti; dum ad extremum continuandis precibus die tertio, omni trepidatione sublata, tanta est in eius animo consecuta tranquillitas, tanta fiducia; vt omne suum studium atque omnem operam interponendam esse decerneret, ne res ad exitum prouheretur: idque ab se prætermitti salua profus religionè, non posse; cum tamèn fieri posse profiteretur, vt etiam; qui contrà sentirent & agerent, ad id incitarentur à Deo: neque hac in re vllam repugnantiam esse. Quod disciplina spiritualis iudioribus vtile documentum est, ne facile alteram partium condemnem in vna eademque re per se non mala promoueda disturbandaque certantium. Nam tametsi exitum fortiori non potest vtraque, fieri tamen potest, vt Deus velit pro se vtramque conari. Eo igitur de-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

creto ac constituto Ignatius Cardinales aliquot, qui Societatis causam agerent, confestim adiit; eosque vt in suam sententiam perduceret, explicatis, que ex eo honore in hanc familiam rediret, incommodis, laborauit. Deinde faciles nactus aditus ad Pontificem, causam tam prudenter, tamque efficaciter perorauit, vt eius profus orationi Pontifex acquieuerit. Rogauit ille Sanctissimum Patrem, ne honorem deserteret inuito: offerret quidem certè, si placeret: recusantè nullo vigeret imperio. scilicet quod ea ratione & Casari, & Cardinalibus, quibuscum de ea re egerat, cumulatissimè satisfaceret: & ipsum porro Borgiam, Societatemque omni cura liberaret. Pontifex Ignatij auctoritate æquè ac rationum momentis impulsus fidem dedit & præstitit. Nam & purpureum galterum obtulit Borgiæ, & inuitum nullo coegit imperio. Securus in Ognatensi recessu tum Borgia, & nihil suspicans, sibi Deoque vacabat, cum tristem illum & inexpectatum ab Vrbe nuncium accepit: & tam longè prouectam Pontificis voluntatem, vt ad honores se vocaret, ingemuit: proque eo ac debuit, is qui vestium squallorem, religiosique cultus humilitatè cunctis purpulis præterebat, indoluit. Sed lætior ab Ignatio nuncius, qui rem sua iam industria ac labore discesserat, subinde perlatus, tristitiam omnem mæroremque detersit. Non hoc vnum perspecta viri virtus ac singularis sanctitas discrimen euasit. Ille ipse Pontifex Iulius eum iterum in amplissimum illum orbis terræ Senarum Philippi Hispaniarum Principis postulatu conscribere iam decrenerat; cum ea de re Borgia mentione sibi Pontificis verbis à Poggio Cardinali facta Sedis Apostolicæ Legato, Philippique ad eam rem faciendam interprete atque adiutore, sua & oratione & constantia Cardinalis animum ira flexit, & quod voluit, adduxit; vt ille ipse magno opere auctor Philippo Iulioque fuerit, ne Dei famulum, qui è medijs vitæ curis, & humanarum rerum strepitu ad optatissimam quietem & silentia solitudinis se receperat, inde abstraheret: ad eaque rursus, quæ nuper ille tam studiosè fugisset, quodammodo adigerent.

Accesserunt hoc anno ad Societatem viri aliquot insignes. In his eruditione præstans Martinus Olauus Hispanus, ampla familia diuiteque natus in vrbe Victoria, quæ Alauensis prouinciæ in Cantabris caput est. Studiorum sedem Complutum adolefcentulus habuit: quo tempore eò se studiorum causa Ignatius quoque contulit: cui primum ipsum largitum in eo oppido stipem diximus, ingenti protectò cum favore. Transgressus deinde Parisios, publicæque Philosophiam

A 2 j nec

4
Borgia
Cardina-
larū sapius
recusus.

5
Martinus
Olauus ad
Societatem
accessus.

2
Magno co-
nato tenen-
tur, ne P.
Borgia fiat
Cardinalis.

3
Fieri potest
vt diuersa
vul de re
eade sit
à Deo sint.

nec sine laude professus, in rerum diuinarum disciplina pari laude versatus est: ex qua multis ingenij doctrinæque proditis argumentis, honorificos Doctoris titulos reportauit. Hinc profectus ad Carolum Imperatorem eius nominis Quintum, & in eius familiam adscitus sacris domesticis præfuit, in eaque Petro Soto sibi ad amicitiam adiuncto, cum eodem ad recundendum hæreticorum furorem, in Belgium abeunte Carolo, remansit in Germania. Interim Ortho Cardinalis Truchses Augustanus Episcopus exedificandum Dilingæ Collegium ad instruendam armandamque Theologiæ præsidij contra gliscentem hæresim iuuentutem curabat. Eius rei gratia doctissimos viros accersij, quorum primas facile tenebant ij, quos nominauit Sorus, & Olauus. Sed re plurimis difficultatibus circumseptâ atque impedita, Sorus in Hispaniam se recepit, Olauus ad nouum orbem, quem Americam, vel Indiam obeuntis solis vocant, vt Ethnicos illos ad Christi cultum traduceret, animum vertit: eaque de causa satis instructam bibliothecam Hispalim, inde in eam Indiam transmissurus, præmisit. Hæc eo meditante, intermissum Tridenti Concilium Pontifice Iulio imperante, reuocatur, quod & Olauus ipse Cardinalis Orthonis nomine & flagitatu se contulit: vbi multa præbuit suæ documenta doctrinæ. Sed cum ad Indos suscepta cogitatio recurreret, Romam ad Polancum veterem amicum scripsit; vt, quem Patres nostri modum in vocandis ad Christum Ethnicis apud Orientis Indos tenere cõfessent, sibi per litteras demonstraret: eum enim se sequi velle, & ex eorum consilij moderari omnia. Rescripsit Polancus rem illam longioris esse sermonis, meliusque coram, quam per litteras agi posse: proinde priusquam in Hispaniam discederet, ad Urbem accederet: vbi & sanctæ antiquitatis vestigia Martyrum nobilitata cruore conuisceret, & de sua in Indiam profectioe per otium vnâ conferret. Hoc Olauus accepto responso, haud temere suspicatus, ne occulto rete se Polancus inuolueret, & in Societatem inluderet, non mediocriter est offensus, & alienatione quadam animi statuit à nostris in posterum abstinere. Verum vnde ipse alienationis initium, inde Deus adiungendi ad Societatem hominis captauit ansam. Progremente die tot tantisque scrupulis angi, tot punji stimulis ceptus est, dubius & anceps, præstaretne in Indiam proficisci, an in religiosam aliquam familiam se dicare; vt ad deliberandum in cœnobium Benaco situm in lacu, passuum Tridenti millia ferme viginti secesserit: vbi toto Quadragesimæ spatio cõtinenti supplicatione Deum, & sui corporis afflictatione consulere. Quo consulto atque explorato, statuit denique longè sibi præstabilius ac tutius esse in cœtu aliquo religioso sub alieno imperio suæ studere sanctitati, quam in communi vulgarique vita suum ad arbitrium ac voluntatem, aliorum animis deseruire. Eo constituto decretoque consilio illud restabat alterum, vt è tot familijs ac disciplinis quam potissimum amplecteretur, matura deliberatione decerneret. Quæ quidem deliberatio quam proxima difficilior, vehementius hominè torisit. Cumque omnium instituta, leges, vitæque rationes ac-

curatissimè perpendisset; ad omnes æquè separatum atque animatum præterquam ad hanc nostram reperiebat. Namque ab hac ita abhorrebat; vt, cum supplex esset Deo, sibi vitillucere, quam potissimum arriperet, Societatem vnâ semper exciperet. Quæ in pugna consultationeque diu multumque versatus, ad extremum ipso anniuersario gloriose Anastasis die, inter sacrificandum, cum Christi corpus in manibus sustineret, magno ardore animi lacrymisque precatus est Deum, vt eo se angore ac sollicitudine liberaret: & cui familiæ potissimum se addiceret, indicaret, Societate semper excepta. His fufis precibus sensit se à Deo totis tentari præcordijs, & interiore quadam huiusmodi compelli voce: Hic ego te volo: in hac tibi Societate & viuendum, & moriendum est. Æquum est te meæ, non me tuæ obsequi, & morem gerere voluntati. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ad hanc ille vocem ex imo pectore cum suam protinus redderet, O Domine, inquit, seruus tuus sum ego, seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, Societatis tuæ. Tam vehemens, tamque acer instinctus sancti Spiritus fuit, vt illic coram Augustissimo Eucharistiæ Sacramento, quod præ manibus habebat, Societatem se Deo vouerit initurum, omni animo studioque diuinæ gratificandi voluntati. Quo ex tempore totus est animo commutatus, & planè alius euasit: nullum vt ipse faceret sui mirandi finem, qui tanto ardore illud ipsum ex peteret & concupisceret, quod tanto paulò antè horrore odioque defugerat. Tridentum igitur reuersus, suum cum Lainio & Salmerone consilium communicauit: ac Romam subinde venit, vbi ab Ignatio receptus, primo suo tirocinio vir pius suam & Deo & Societati virtutem in omni munere humilitate probauit. Postea vbi discipline vsum, & scientiam institutorum celeriter est adeptus, placuit Ignatio hominem acri ingenio, & excellenti doctrina, rebusque omnibus ornatisimum, breui inter Professos adscribi, & Romano præfidere Collegio: cui multum & dignitatis & nominis acquiuit.

Excubabat interea continenter Ignatij cura pro sua virili ad emendandas vitiosas Reipublicæ Christianæ partes, Germaniam præsertim, & Transalpinas regiones, quæ omnium maximè laborabant. Quæ de re cum Ioanne Morono Cardinali illato sermone, censuit singulari prudentia vir, firmissimè ad tollendas hæreses, & minuenda Germaniæ mala præfidium fore, si Pastores in ea præficerentur eiusmodi, qui & vitæ sanctimonia, & integritate doctrinæ, vitiaque Clericorum erroribus, & eorum contaminatis moribus irreplissent, radicibus extirparent. Cum autem in prouincia tam vasta, tamque multis labefacta locis tot talesque viri, qui Ecclesiarum gubernacula prehenderent, reperiri non possent; commodissimum esse Collegium in Vrbe condere, vbi Germanorum delecta iuuentus Catholicos ritus literasque perdisceret. Probauit sapientissimi viri consilium vehementer Ignatius, & suam ipse operam studiumque, vbi esset vsus, ad id obtulit. Ergo Moronus Cardinali Sancterucio sibi adiuncto rem ad Pontificem defert. Probat Pontifex, & vltro suscipit, vt qui in eam cogitationem

8
Cura Beati
Ignatij in
uanda Ger-
mania, &
Collegij
Germanici
excordium.

iple

ipse quoque aliquando venerat: & de conflando ex ea natione Collegio, instruendoque suis vctigalibus ac fortunis agere cepit. Confici ea de re diplomata, & litteras Apostolicas imperat, eamque procurationem Societati tradit. Ignatio insuper dat negotium, vt quas condiciones statuat ijs, qui in id Collegium admitti debeant, quasque leges imponat, scripto mandat. Facit imperata B. Pater, & e vestigio adollescentes quatuor & viginti varijs e Germaniæ ac Belgij partibus (quam postea Belgas, vt quibus Catholica Academia Louanienfis erat in promptu, nulla causa visa est accersendi) Romam vocat. Ex quibus Henricus Blyssenius, Hermannus Tyreus, & Paulus Hoffseus ad Societatem transgressi, non solum in ceteris cum populo muneribus, sed etiam in domestica administratione virorum partes excellentium implere. Dies sanctorum Simonis & Iudæ Apostolorum natalis, Petro Ribadeneira nuper e Sicilia regresso in S. Eulachij ad præstantissimam Cardinalium Præsulumque coronam instituti rationes & laudes explicante, natalis Collegio fuit. Id nullis dum firmatum redditibus, cum eiusdem Iulij Pontificis, tum Cardinalium aliquot benignitas sustentabat: regebat autem certis legibus ab Ignatio præscriptis Pontificis natu, Societas in aedibus Collegio nostro proximis opportunisque Gymnasio. Ceterum Ignatio quamdiu vixit, ita cordi fuit, vt id Collegium secundos cursus & progressus haberet, vt, morte dein extincto pio liberalique Pontifice Iulio, cum vñsata subsidia deficerent, veritus Pater, ne, quod tanta spe frugis inchoatum esset, aut annonæ caritate, quæ postea Romæ consecuta est, aut bellico tumultu, qui Paulo IV. Pontifice repente extitit, dilaberetur; iuentutem illam in varias Societatis sedes domosque distribuerit, vt eorum vitis commodisque prospiceret: partim etiam ipse Romæ magnis suis laboribus sustentaret, conquirendis omni via rationeque pecunijs, & fidem suam creditoribus obligans pro illius orbitate Collegij. Quamquam pro eximia eius in Deum fiducia, omni postea zre alieno, suppeditato ei largiter pijs ab amicis argento, vnde nomina omnia dissolueret, liberatus est. Eodemque fanis ac penuriæ tempore monuit eos Ignatius, qui procurationi illi præerant, ne animo delicerent, neque Collegij rebus saluti que diffiderent, quasi victus inopia, & necessarium penuria rerum diu stare conseruarique non posset: futurum enim aliquando, vt non modò nihil ad victum, sed ne ad ceteras quidè vitæ comoditates illi deesset. id quod nostris temporibus accidisse pia Gregorij Decimi tertij liberalitate studioque sentimus, & Deo gratias agimus. Inter eiusdem initia Collegij, Cardinalis Augustanus Otho Truchses strenuissimus Catholicae fidei propugnator, & singularis illius Collegij patronus, cum & ipse addubitare & subuereri cepisset, ne institutum opus, tor intercurrentibus passim malis difficultatibusque promoueri pronehique non posset; renunciarci ei iussit Ignatius, vt timorem omitteret, & curam illam in Deum sollicitudinemque projiceret, quo adiutore & fautore, ad eam ipse rem tam illi acceptam, tamque ex vsu rei Catholicae prouehendam vsu-

rus esset: quod si susceptam sua ille voluntate, vel necessitate desereret, non dubitaturum se Deo fretum eam vltro suscipere, & constanter virgere. Vergebat iam ad occasum annus, cum exeundū sibi tantisper ex Vrbe putauit Ignatius, dum Ascanium Columnam, & Ioannam Aragoniam coniuges animis pariter & habitatione distractos, pro ea, qua apud vtrumque auctoritate valebat, pristinam in gratiam reconciliaret. Exijt æger & valerudinaris B. Pater, fædoque imbris celo cum Ioanne Polanco, fratribusque duobus. Ad eum animorum salus ac pericula stimulant. Atque vt initium conciliandæ pacis ab vxore facilius duceret, ad eam se contulit in oppidum, quod Aluitum appellant in Neapolitani regni finibus. vbi vix triduo commoratus, cum facilem quoque vir sese præberet, rem penè omaem ex sententia transēgit. Ac præter complures de peccatis à Ioanne Polanco salutariter auditos, Ioannæ Ducis auctoritate constituit, lingulis vt mensibus oppidani restituti per penitentia Sacramentum ad suum nitorem animis, Augustissimū Christi corpus reuerenter acciperent, non modò Parochis, qui id vrgerent, monitis, sed etiam primis oppidanorū, qui exemplo præirent, illectis. Inde haud ita procul ad Ciperanum profectus, cum ad Cardinalem Burgensem in eo versantem oppido diuertisset, noctemque non plus vnam substitisset; ei quoque persuasit, vt eandem Sacramentorum tractationem eodem ex interuallo in Ciperanensium mores curaret induci. Cuius rei procurationi Sebastianum Romanum, quem iam illuc nondum sacris initiarum, ipso Antistite postulante, præmiserat, præficiendum putauit. Multa autem in eo oppido Sebastianus e diuina re gessit, præcipue que scholam ad informandam Christianis præceptionibus, bonisque moribus pueritiam instituit. Ignatius autem exactis in ea peregrinatione diebus decem, ad Vrbe, re confecta, reuertit.

Interea Societatis bonus odor toto terrarum fundebatur orbe: cunq̄ue eius magnitudo fructus vna cum exempli & doctrine splendore non lateret; palamque heret vniuersis, quantis eam foueret studijs Pontifex Iulius, quamq̄ honestis iudicijs, nouis quotidie beneficijs, nouis dandis immunitatibus decoraret, vndique expetebatur. Per id tempus Hieronymi Saulij Archiepiscopi Genuensis litteras B. Pater accipit, plurimum adhortantis, vt cum Societate Clericos Regulares S. Pauli & Barnabæ Mediolanenses, quos vulgus Barnabitas appellat, ad maius Dei obsequium vellet in vnum quasi corpus coniungi. Optime Ignatius de eorum virtute ac sanctitate Patrum, & sanè iure optimo sentiebat, præcipuoq̄ amore ac studio Mediolanensem familiam complectebatur, postquam ij Emmanuelem Mionam, dum Parisijs Romam venit, ægrotum in Collegio suo caritate summa curauerant. Huius officij memoriam semper B. Pater recentissimam conseruauit, consuetudine inde & officiorū vicissitudine aucta, non aliter veneranda illa domus obseruare Ignatium; ad eumque confugere, quam ad communem parentem: neque aliter ipse eos atque filios ac fratres carissimos ducere, & vbi facultas daretur, ornare atque tueri: quod egregiè nuper

11
Exit ab Vrbe B. Ignatius vt disfidit quodam tollat.

12
Sebastianus Romanus Ciperanum vilititer operâ ponit.

13
Non censet B. Pater diuersos Ordines Societati adiungendos.

9
Quanta cura Beatus Ignatius Collegium Germanicorum sustinuerit diffiditissimis temporibus.

10
Predicit aliquando abundantiam vni.

in quadam eorum difficultate præstiterat. Hæc igitur fecere, vt pro sua modestia, maiorisque laudis diuinæ studio illi Dei famuli tanta iam caritate cum Societate coniuncti, libenter se penitus, vnumque in Ordinem conuerturos ostenderent. Caterum B. Pater respondit, quamuis virtutem eius familie, eamque voluntate plurimi faceret; tamen existimare se, maioris fore diuini obsequij si fraternis quidem animis, verum vterque seorsim Ordo in initium stadium perseueranter decurreret. Quod ipsum Clericis quoque Regularibus Theatinis, cum idem optarent, aliquot ante annis sine dubitatione responderat. Quam beati viri sententiam facile hac tempestate nostra, ipse commendat euentus. Nam & Societate, & ipsi Ordini felicitate auctis, quibus in ciuitatibus nunc è tribus hisce cæteribus familie collaborant, si exitum permissiones illa habuissent, haud dubie, quanto pauciores cultores animarum, tanto esset fructus angustior.

15
Collegium
Perusinum
captum
Reffore
Euerardo
Mercuri-
ano.

Tria hoc anno in Italia inchoata Collegia, Perusij, Eugubij, Mutinæ. Præclara Societatis opinione & fama fructus, quem Christi ferebat Ecclesiæ, Cardinalis Perusinus adductus Fuluius Corneus eius vrbs Antistes, consilio inito cum principibus ciuitatis, decem duodecimæ ab Ignatio de suo numero ad inchoandum in ea vrbe Collegium postulauit. Annuit B. Pater eius postulatis, mensæque Ignio decem de suis cum bona venia benedictioneque Pontificis Maximi Perusium misit. In his Euerardum Mercurianum, qui Patris in eunte anno Romam venerat, nouæ colonie Rectorem cum, qui postea Societati vniuersæ cum potestate præfuit, & Edmundum Augerium nondum sacerdotio initiatum biennio ante in Societatem adlectum, qui postea excellenti concionandi laude in Gallia floruit. Cum in eam vrbe Socij more suo pedestri itinere peruenissent, beneuolè eos Vicarius Episcopi, & Iulius Feltrius à Robore Cardinalis Vrbinas Legatus Romani Pontificis exceperunt. Et quoniam super eam domum, quæ Collegij videbatur vsibus destinata, nescio quid litium ortum est, de Vicarij consilio assignata est eis de Præfulis habitatione suprema pars ædium. Sed ea ventorum flatibus, & hibernis infesta frigonibus, non eorum modò incommoda valetudini, quæ serè omnium tentata febribus est: verum etiam proximis adiuuandis, litium strepitu, populique frequentia minus erat idonea. Considerunt tamen hic, nullis alijs inuentis edibus, anni spatium, ibique quoad per valetudinis & habitationis licebat incommoda, suam animis nauabant operam. Nam varios de Deo sermones, non in templis cænobijque modò; verum etiam in triuijs, medijsque foris multorum animis peropportunos habebant, Edmundi in primis latissima indole, quasi præcoquarum gratia frugum efflorescente. Auertebant otiosam ac desidem à circulatoribus multitudinem, & aduocata iam concione atque præfenti, illis abeuntibus, vtebantur: vt necesse haberent ex ijs aliqui, cum merces suas fallacissimas, quibus exponerent, non haberent, vrbe relicta, aliò se recipere, vbi sua impune mendacia sine interpellatoribus vendiderent. Patres verò forensi illa subitaque diuisione complures, qui

decimum iam annum & eo amplius ad sacerdotis genua non acciderant, ad sua enuncianda peccata, & deponenda tot annorum onera perpulerunt. Expositæ sunt initio ad publicam disciplinam scholæ tres. Sed increbescète discipulorum numero (erant enim iam centum & quinquaginta) extremo anno quarta insuper est addita. Eorum autem in litteris & in virtute processus erant parentibus, qui filiorum posteriores progressus cum superioribus comparabant, admirationi pariter & voluptati. Porro in magna rerum penuria ac caritate, quæ Collegium vehementer angebat, et si par erat fidelibus operarijs patientiæ facultas, non deerat tamen vel amicorū, vel ciuitatis tempestiua benignitas. Ac præter Fuluij Cardinalis subsidia, præstò erat indigentibus Sodalitas sancti Saluatoris, cuius consuetudo iam antea fuerat publicis magistris, quæ ad vsus quotidianæ vitæ pertinet, pro sua parte suggerere. In præcipuis autem amicis, quorū liberalitate vel gratia Collegij nitebantur initia, tres Societas reponebat, Guilielmum Pontanum, & Marcum Antonium Oradinum Iurisperitos; tertium verò ex Dominicanæ familia Mattheum Lachi hæreticæ prauitatis Inquisitorem. Verum progrediente die cum priuatorū benignitas relanguesceret, paulatimque remitteret; prouinciam omnem sustentandi Collegij, vnus ipse Cardinalis Corneus singulari voluntate suscepit.

16
Eugubium
quæque ca-
pitum Colo-
niam Re-
ctori Alben-
to Ferrar-
iensij.

Non longo interuallo Eugubium Perusio abest, in Vmbria situm. Huc instituendi causa Collegij, de Societate missi sunt octo, Sancti crucio Cardinali, qui eius vrbs Episcopus erat, rogante, sumptusque ad victum & cultum suppeditante. Erat inter eos Albertus Ferrariensis, qui iuris prudentia, alijsque laudibus præstans, Romam Ferraria cum venisset, suaque obtegeret ornamenta, quò infimis ministerijs addiceretur; cognita ab Ignatio excellenti viri virtute, Rector noui huius Collegij quinto tirocinij mense creatus est. Rhetoricæ verò Humanitatisque magistri Oliuierius Manaræus, & Ioannes Baptista Velatus. Eorum aduentum Vicarius Episcopi, Canonicique, cæteri que ciues extremo Octobri cum perhumaniter exceperunt; in eunte Nouembri Latina habita à Velato, non sine suis plausibus, oratione, publice factum est erudiendæ iuuentutis initium prope ædem S. Nicolai. scholæ erant numero quatuor, ad easque adolescentium puerorumque grex multus, sed vnà cum ijs eorum quoque doctores atque magistri, qui paulò ante inuidia stimulis incitati Societatis doctores obtrecebant, disciplinæ causa ventitabant. Concionatorem illuc nondum destinarat Ignatius; sed qui scholæ præerat Baptista Velatus, is & concionatoris & obsonatoris & magistri simul partes ac munus explebat. Cuius saluberrimæ conciones Dominicis dumtaxat habere ferijs adeò sunt probata Vicario, vt, cum Cardinalem iam per litteras monuisset, desiderari in eo Patrum numero vnum aliquem, qui conciones haberet; postea audito probatoque Velato, alium, qui pro concione verba faceret, non requireret; affirmaretque se obstrictum religione teneri, nisi id ipsum Cardinali rescriberet, & suam quasi retexeret orationem.

Muti-

17
Et Muti-
nona Re-
liosa Cas-
Auerjano.

Mutinam quoque ad initia capienda Collegij Ignatii missi profecti sunt alij postulantibus ciuibus, & Episcopo; sed multò magis Cardinali virgine Morono, qui plurimum auebat eius Ecclesiæ, cui diu præfuerat, comoda promouere. Erat inter eos, qui missi sunt, Rector Casar Auerfanus; magistri verò Adrianus Candidus, & Franciscus Scipio, alijque nonnulli. Qui cum v. 11. Kalend. Octobris Mutinam essent ingressi, tanta fuit ciuium omnium lætitiæ gratulatioque, vt ad Deum laudandum Ambrosij hymnum Augustinique publicè decantarent: nominatimque femina illa, quæ Conuersarum se intra claustra concluserat, cum Societatis institutione formari præceptisque percuperet, quotidianis ieiunijs ac votis, assiduisque precibus fatigauerat cælesti Numen, vt sua in vrbe Societas domicilium collocaret. Biduo quieti, mutuisque salutationibus dato, scholæ apertæ sunt quatuor, antegressa publicæ orationis prolusione de Societatis in instituenda inuocatur consilio. Sumpus ad degen- dam Collegio vitam, cum vestigal stabile non haberet, Cardinalis Moronus, & ciuitas, partim etiam Ferrariæ Dux Hercules, & Mutinensis Episcopus suggererebant. Assignata est in vrbe ei fa- crorum causa S. Bernardini ædes cum adiunctis proximisque cubiculis. In præcipuis porro Col- legij fautoribus & amicis (ne beneficorum me- moria intercidat) numerabantur hi, Ioannes Cas- teluerulus, Benedictus Carandinus, Hercules Purinus, & vna omnium beneficentissima Con- stantia Pallauicina. Per beneuolè etiam fauit Pe- trus Nicolaus Bisciola, qui cum duos è Socijs pri- mo statim eorum aduentu domum suam hospites recepisset, eorum admiratùs virtutem, ita pre- catus est Deum, Vtinam liberi mei in numerum horum Patrum adsciscerentur! Duos eo tempo- re dumtaxat habebat liberos, è priore susceptos coniuge, Ioannè Gabrielem, & Lælium. & vter- que non multis post annis in Societatem à Beato Ignatio cooptatus est Romæ. Ad eò pij parentis vota respexit Deus: ad eò gratiam breuis hospitij duobus commodari famulis suis, totidem eius liberis perpetuo apud se domicilio cumulatam rependit. At Socij ne vno dumtaxat officiorum genere bene de ciuibus mererentur, ad institu- tum docendi munus adiungebant in agrotos & vinctos officia, interuisendis studiosè custodijs & valetudinario.

18
In Corsicâ
missi Silue-
ster Landi-
nus, & Em-
manuel
Gomius.

Ex hac vrbe destinati sunt in insulam Corsicam cum diplomate, mandatisque Pontificis Maximi sacerdotès duo, Siluester, quem sæpè nominati, Landinus, & Emmanuel Gomius Lusitanus à Monte Maiore, Genuensi Republica postulan- te, cuius ditioni imperioque insula illa subiicitur: quæ cum septuagesimū propè annum Pastorem nullum, & Episcopum vix vnquam vidisset, mul- tisque erroribus scateret & vitijs; impetratum est à Pontifice Maximo vt eam viri de Societate cum auctoritate potestateque Sedis Apostolicæ, veluti quidam Proepiscopi ac Visitatores inspicerent. Verùm ex itinere Landinus, Genuæ Emmanuele relicto, Archiepiscopi illius diocesium postulante ipso, & Pontificè Maximo per Cardinales ali- quot interpellante, percurrit, ingenti animorum bono atque compendio. Sacramentorum fre-

quentem & accuratum vsum docuit, desertores Catholicæ fidei ab animorum procuracione re- mouit, vitiosas consuetudines sustulit, probas in- tulit. Denique continentibus animorum saluti vigilijs laboribusque omni ratione consuluit. Vix dabatur aliquid ad reficiendum corpus spatij, ita aliæ ex alijs occupationes animum distinebant, & ad tertiam vsque horam noctis aurem sedulam enunciantibus commissa præbebat. Bene igitur operâ in ea diocesi locatâ, & ex sententia te- gesta, Genuam ad Emmanuelem comitem redijt, qui labores interim strenuè ac feliciter in vrbe posuerat. Hinc vnâ digressi, & suum pergentes iter, tota illa peregrinatione, perinde ac si certo loco consisterent, nec continenter ingederentur, suos ferebant in animis fructus. Anno occi- dente Corsicam tenuerunt. Hic ingens item ani- morum collecta messis, & ad normam antiqui- tatis, & veterem sanctitatem redintegrata com- plura. Ad Vallem Tellinam in oppidū, cui Mor- binium nomē, Bononiensis Collegij Rector An- dreas Galuanellus est missus; vt Pontificis ex præ- scripto illius Ecclesiæ curam, dum coorta inter Curiones dirimitur, susciperet. Celebratus est eius introitus cum honore, magnaque populi vo- luntate. Et quamuis magistratus hereticus à prin- cipio durior in eum inuentus sit, suoque vii iure potestateque vetaret, & ipsam quoque diuinam rem facerè prohiberet; ad extremum tamen vic- tus seu modestia Patris, agendi que prudentia, seu pij populi obsecundantis iudicio, facilè & ipse passus est, quidquid ad animorum curatio- nem pertinere, ab eo geri. Qua rerum tranquil- litate deinceps vsus totum ibi confedit annum, plurimo rei communis & animorum bono.

Tridentis suspensis Oecumenici Concilij re- bus, & vilitatis conuentibus intermissis, cum Lai- nius inde Patavium nondum planè confirmatus è quartanæ reliquijs recessisset; Ignatius eum Pa- schasio, quem in Galliam (reuocato ob valetudi- nem Ioan. Baptista Viola) misit, subrogandum in Italiæ administratione prouinciæ patrauit: quod ille munus cum à primo defugeret, plurimisque nominibus recusaret; eo que maxime, quòd non- dum satis (vt aiebat) parere didicisset, ad extre- mum coactus B. Patris imperio, se pugnare cum Deo velle videretur, acceptum auat autem hoc loco ex re non ita magna lgr. j. Laimij; in dis- simili genere aestimare virtutem. Cum Laimius Prouincialatu inito semel atque iterum per epi- stolam leniter ex postulasset, quòd Sociorum Romam accitu Collegia per Italiam necessarijs carerent operis; respondit B. Pater, dolere sibi quòd ita ille sentiret ac scriberet, cum præsertim prioribus litteris esset admonitus, communia an- teponenda priuatis. Proinde posteaquam super ea realiquam diu cogitasset, renunciaret an ne er- rasse sese cognosceret, si que deprehenderet cul- pam, simul adijceret, quid subire penæ paratus esset. Rescripsit Laimius Nouembri mensis Flo- rentia, iterum ac sapius se has legisse litteras, & in eis materiam erubescendi multam, collaudan- dique diuinam misericordiam, augendæque mag- nis ac magis caritatis ac reuerentiæ suum erga Præpositum inuenisse. Inde humiliter rogans, vt vbi opus existimaret, adhibere monita omni- cum

19
In Vallem
Tellinam
missus An-
dreas Gal-
uanellus.

20
Lainius fit
Prouincia-
le Italiae.

21
Quanta
libertate
B. Pater et-
iam priuatis
Patre ad-
moneret.

22
Reuerentia
Lainij erga
Ignatium,
& obedi-
entia.

cum libertate ne graueretur, quòd, quamuis ægrè ferret causam, tamen agnosceret gratiam, & Deo iuuante lætus acciperet, sua nominatim in ea re peccata, quæ multa (vt loquitur) & notabilia agnoscebat, exequitur. Nam præterquam quòd ipsum Ignatij iudicium, vt diuino lumine vberius collustrati, satis persuadere sibi posset, tamen se quoque quamuis exigui luminis ac malè dormitarum perturbationum hominem, videre talia esse mali exempli, ac potuisse diuinæ maiori gloriæ impedimentum afferre: conatum se summae providentiæ ordinem detorquere: suo Præposito, cui vt totam ac certius gubernanti nauim, accommodare suam partis gubernationem debuerit, molestiam & dolorem creasse: cum proprio quodam iure ob ipsum munus, quod administrabat, eò incumbere, quòd ille propendebat, deberet. Quod verò ad penæ attingeret optionem, non multos ait esse dies, cum animaduertens annum iam propè vigesimum agi, ex quo per consilia Euangelica instituerat Deo seruire, tantumque ad id præsidiorum habuisse, tam parum profecisse, iamque non longè finem abesse, singulari quadam tactus erat cupiditate sibi suisque rebus penitus moriendi, viuendique soli Deo, eique soli placendi. Tum venisse sibi in mentem, si foris pennde vti meritus esset, acciperetur, hoc est, vt homo nihili ac vile mancipium, id auxilio fore, vt secum habitaret, vnaque cum Deo, rationesque suas omnes, & studia omnia in eius laude reposita haberet. Itaque, inquit, Pater, cum redita est mihi epistola Reuerentiæ vestræ, habita ad Deum precatone multis cum lacrymis (quod raram in me est) elegi, & nunc ipsum haud item sine lacrymis eligo ad ista vindicanda peccata, & radices, vnde prodeunt, tollendas, vt Reuerentia vestra (in quâ totam hac in re conscientiam meam reijcio, æquissimo animo quidquid iusserit amplecturus) per viscera Domini nostri remoueat me ab alijs regendis, & ab cõcionibus habendis, & ab omni litterarum tractatione, vnico relicto sacerdotali Breviario: iubeatque Romam mendicantem ire: ibique in culina, aut triclinio, aut horro, aut alio quouis ministerio vltimo: vel, si minus ad hæc idoneus sim, in Grammaticæ in fima schola cõtineat exerceatque; vsque ad mortem, nunquam respiciens curansque me, nisi vt quisquilias ac perisema. Atque hæc pœna est, quam primo loco eligo ac depono. Hæc enim dixisset, secundo optat loco pœnam eamdem, sed in certum tempus, in biennium aut triennium, vel quam diu Patri videretur. Quòd si ne id quidem probaret, adijcit tertiam, multa flagella, ieiunia ad mensem, vt à Proinciæ cura amoueat: atque in posterum quotiescunque scripturus ad eum sit, prius adhibeat ad Deum preces, dein scribenda meditetur, tum scripta recognoscat, obseruans ne verbo aut sententia vtatur, vnde Patri molestiam, sed solum leuationem ac solatium, sicut plurimis debet nominibus, pariat: & alia id genus adscribit. Nobile sanè obedienciæ studiosis exemplum, quanto studio, quantaque obseruantia ac veneratione ad Præpositorum suorum voluntatem ac sensum sua ipsos iudicia & dicta & facta acclinare æquum sit. Ignatio promptus ille animus ac submissus pro satisfatione fuit.

Neapoli, vt etiam Patavij Florentiæque; hoc anno primum litterarius publicè ludus apertus est: Neapoli Collegio præerat, vt supra est demonstratum, Andreas Ouiedus: præsidebat, vt tempus illud ferebat, Superintendentis nomine, Bobadilla. Hos tamè inter duos nequaquam satis conuenire videbatur, cum quidquid ille adstringeret, hic laxaret. Putidum Bobadillæ videbatur sanctitatem Societatis exiguis quibusdam legibus alligari: cenfebaturque domesticam disciplinam non tam ad minutissimarum legum normam regulamque, quam ad solidæ virtutis rationem officique dirigendam. Quasi verò solida virtus quidquam quod gratum sit Deo, minutum putet: vel consistere, & absolutione suam habere sine his ornamentis & coloribus possit. Fraus est hæc communis ferè mortalium, & eorum maxime, qui fugiant laborem, suisque res ponderibus non expendunt; vt minima parui pendant, & quæ videntur minuta, contendant: cum tamen hæc plus habeant sæpè in recessu momentum, quam in fronte. Sed Bobadillæ sententiâ breui refellit euentus. Namque ex solutiore quodam vitæ genere, & leuiori neglectu legum, veluti quibusdam fractis vinculis, fluere sensim disciplina domestica via est, nonnullisque de Societate dilabi. Quod vbi cognouit Ignatius, iussit Ouiedum suo munere tota libertate defungi, nec se interponere Bobadillæ; aduigilanti; ad custodiam legum minutissimarum. Sentiebat enim in his violandis plus plerumque latere periculi, quàm in maximis: propterea quòd maximarum damnum, si violentur, apparet, facileque in promptu est: at earum, quæ pro minimis habentur, exitium, nisi progredierte tempore, non sentitur. Et quoniâ semel cœpimus, ne illud quidem exiguum forsitan ad historiam, non tamè ad præceptum prætermittimus. Ioannes Franciscus Araldus vnus è magistris, quòd in adolescentulo coercendo, exclamasset voce contentiùs, contraque Ignatij præscriptum sentem haud expectato loratio, suis ipse manibus verberasset; iussus est in pœnam à Bobadilla de terra cibum fumere, eum scilicet, qui esset appositus, nec nisi frigida leuare sitim. Primum ille suam valetudinem per eos dies morbo tentatâ apud Ouiedum excusauit. Deinde cum Pater adhortatus esset, vt alacriter pareret, sibi; persuaderet frigida pocula salutis sibi calicè & medicinæ fore; paruit, ac firmior exinde viribus & robustior factus est. Tantum in alacri obedientia laetè boni. Quod ad scholarum disciplinam, pietatemque; discipulorum spectat, cum vaga eorum apud quoslibet sacerdotes sacra confessio multis pateret incõmodis: nec posset cognosci, quam sæpè sanctum illud mysterium obirent; prouidè ab Ignatio factum est, vt singulis mensibus apud sacerdotem de Societate confiterentur. usque mos hodie litterarijs in ludis tota Societate viget.

Messanæ dum reconciliandis inter se inimicis opera datur, ferè atque immites restinctæ sunt. Vt mittam cæteras: altè infederat cuius in præcordijs, cui digitos in rixa manuum præciderant inimici, de cinum iam annum implacabilis odij virus inueteratum. Nulla temporis longinquitate poterat, nulla die (quæ ad obliterandas iniurias valet plurimum) confensescere: semper erat viride, semper recens, perpetuò ante oculos tam

23
Neapolitani
Collegij24
Nihilis
studij per
fessionem
quam mi
nimum ne
ligendam.25
Inber disci
pulis igna
rius semel
in mensi
apud sacer
dotem de
Societate
confiteri.26
Insignis ini
micitia sub
late Messa
na.

probrosa obtuncatione proposita. Cuius aspectu tanquam subditis ignibus effervecebat subinde sanguis, cumulabatur ita cor, totusq; homo fœdus ad aspectum, ad vsum inutilis, & animo & corpore commouebatur. Is deinde singulari Dei benignitate, vsu colloquioque Patrum ad eam sensim aequitatem tranquillitatemque animi lapsus est; vt non modò Deo donaret iniuriam, omnemque eius memoriam, quæ tam præfenti documento exuri ex animo nullo modo poterat, voluntaria obliuione contereret; verum etiam ex eo tempore mutilas manus ac diminutas, tanquam si denuò integras, & suis ornatas instruatque digitis recepisset, sine vlla animi perturbatione respiceret. Sed illud Mamertina ciuitas communi gaudio, longè autem fama per omnem Siciliam celebravit. Sebastianus erat Ansalonius ex familia opulenta ac nobili, cui ob interemptum fratrem, cum alio item ciue nobili Papardo odium inexpiabile annum iam septimum intereedebat. Hi multos propinquorum ac necessariorum trahebant in partes. Multi ob eam rem in exilium acti. Papardus iam pridem datus in carcerem, sæpeque tortus supplicium in dies vltimum expectabat. Carterum Ansalonius quamuis in vltionis rabie obstatum per huius anni Quadragesimam cepit non illibenter Benedicti Palmij concionibus interesse, nec rarò vehementer incitabatur animo ad Christianam lenitatem: sed molitus penitusq; medullis insitus furor caelestem flammam pectore concepti non sinebat. Ecce autem feria sexta maioris hebdomadæ Benedictus, quamquam dicendi genere concitatissimo semper & lacrymarum proptissimarum copia utebatur, præter morem incensus, post horarum prope septem declamationem, cum de more Crucifixi effigiem populo pararet ostendere, iamque eam paululum detexisset; repente haud sine diuino instinctu rursus obuoluit, & accensas faces in se extingui, magna voce conrestans, nequaquam se ipopulo Christum Dominum, quem suis peccatis in cruce egerint, ostensurum, nisi nunquam eius maiestatem violaturos in posterum eodem loco sponderent. Cunctante hic multitudine, partim attonita, partim arstificio quodam ea agi existimante, eouertitur ad Crucifixum Palmius: atque ita vt erat nigro velamine obiectum, arctè complexus cum lacrymis ac voce lametabili: En, inquit, Domine mi lesu, nonne verum est quod dicimus, *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me?* En, seruos tuos profiteri se nolunt. Hac voce cordibus auditorum tanquam pugione perfossis, continuo gemitus & comploratio exiit, strepitusque confusus. Volumus ingeminantium, volumus; crucifixum reuela. Ansalonius inter hæc, qui multum concione tota profuderat lacrymarum, aestuabat, angebatur: & quia linguam dolor ac fletus impediēbat, sæpe animo secum, Volo, iterabat. Famulum quin etiam misit, qui fidem concionatorum faceret, Ansalonium quæ ille vellet acturum. Sed antequam ad suggestum famulus pertuēret, exundantis impetum pectoris angoremque ipse non ferens, erupit repente, ac voce, quanta potuit, maxima exclamauit: En, Domine, facia, quod voles. Qui clamor tantus strepitu concionis represso, con-

cionatorem quoque sic perturbauit, vt vix suipotens, Latine quæreret, Quis es tu? Cui ille, Ego sum Sebastianus ille Ansalonius. Hic verò ad sonitum eius nominis in vniuerso populo, cui notissima erat hominis pertinacia, & opatissima conuersio, immensa lacrymis mista sunt gaudia. Palmius iussis rursus accendi facibus optatam tandem Domini effigiem è cruce pendentis remoto velo spectandam offert: ac de clementia Saluatoris immensa disputans, iterumque ad detestationem scelerum, & noua vitæ exordia omnes adhortans, finem dicendi fecit. Operitur Ansalonius descendente suggesto, ruenisque in eius amplexum negat se ab Collegio recessurum, donec quod sponderat, cumulatè perficeret. In eandem sententiam dat litteras ad propinquos, ne tiquam se elatum ab Collegio pedem, nisi & ipsi in pacem consentiant. Aduocatur publicus scriba, res tota componitur. Papardus qui ad supplicium vltimum iam se Christiana aequitate composuerat, è carcere liber educitur, exules reuocantur, cuncta ciuitas gaudio gestit. Ansalonius verò penitus iam alter, totus primò in expianda priorè vita occupatus; deinde mortiferi criminis, quod causa necis Christo fuisset, horrore concepto gratissimo, ne quid vnquam tale committeret, octauo quoque die diuini se communicare mysterijs exorsus; postremò tanquam in arcem, in Capuccinorum confugit Ordinem, ibique vitam tantæ conuersionis celebritate dignam peregit. Sacramentorum non vna utilitas fuit. Ea sæpe ab animis ad corpora redundauit. Mulier in vitæ genere dissoluta, cum ad adem Collegij venisset, visa est sibi quamdam veluti flammam ex ore vomere, haud dubium nequitæ interioris iudicium: & semina corruie sacerdotis ad pedes, sepi dolenter apertens in confessione peccata, libera ab eo incolumisque discessit. Pucero energumeno demonis vitio iugulum intumuerat, vt nec vocem reddere satis posset, nec in stomachum alimenta traicere. dies aliquot nihil omnino gustarat: ducitur ad S. Nicolai, & expiato pectore demon auolat, vox puero redit, cibum fauces excipiunt, & tumor tedi det indecorus. Alius insanabili virgebatur abscessu, magnosque sumptus in curatione fecerat, sed cum frustra tentarentur omnia, de amicorum sententia; in exomologesi spe reposita; Patres conuenit, animique sanatis vlcibus, haud ita multò post ipsum quoque corporis vlcus, mirantibus amicis & gratulantibus sustulit. Complura sunt hæc etiam à Hieronymo Natali in rem communè & publicam bene gesta. Vt enim pauperum solitudini inopiaque succurreret, euicit tandem, vt institueretur in vrbe communis pecuniarum aceruus (Mons pietatis vulgò cognominatur) quò in vltimis necessitatibus paratum miseris perfugium esset. Idemque operam dedit, vt, qui recipiendis ægris publicæ custodiæ locus esset inuentus, quoniam minus salutaris corporibus habebatur, cum salubriore permutaretur. Cuius valetudinarij curâ penes Natalem ipsum esse Vegæ Proregi placuit; quæ dein Sodalitati cuidam est tradita. Eademque in homines caritate vir pius aureos mille nummos ad redimendos è Turcarum seruitute captiuos cum à ciuibus Ma-

27
Conuersio
Sebastiani
Ansalonij.

29
Sacra con-
fessionis vitæ.

30
Res pro cõ-
muni bono à
Natali
Messana
gesta.

31
Cornelio
Vishauco
auctore vir-
ginitas fo-
ret.

meritis, tum ab ipso Prorege collegit. Puellarū verò numerus magnus viridem suæ virginitatis florem partim intra septa religiosi gynæcei, partim domesticos intra parietes Deo dicauit, auctore in primis Cornelio Vishauco, cuius idcirco nomen tota iam Messana nobile & clarum erat: eaque vox in stabatur in vulgus, vix in ea vrbe repetit virginē, seu viduam, quam non ille Deo, si in eius fortē manus incidere, consecraret. Quæ populi voce virgines inductæ tres, quæ certo delibatoque iam animo mortales sibi sponfos destinarent, cum se Cornelio, vt eius rei periculum facerent, credidissent, magno suo bono senserūt, vera esse, quæ de eo fama ferebat. Princeps ex ijs vna confessionis nomine cum accessisset, in medio cursu repente mutata, non prius enumerandi peccata finem fecit, quam Patri sibi esse in animo confirmaret, non alium sponsum querere, præter Christum: cuius ille mente consilioque probato & collaudato, ne quid duabus comitibus indicaret, admonuit. Accedit deinde altera, & tertio tertia, singularique in eandem mentem, cum de alijs aliæ nihil omnino nossent, repentino Dei afflatu similiter impulsæ terrenas extemplo nuptias cum cælestibus cōmutarunt. Ita quæ per ludum experiundi causā venerant, eæ ipsæ sanctius veriusque delusæ, & meliore imbutæ spiritu discesserunt. Mulier erat supra cæteras flauo rutiloq; decora crines qua specie cum nimium sibi ipsa placeret & plauderet, cænobij nomen horrebat, ne cogere id aliquando decus tonidenti committere. Monuit eam Cornelius, si crines illos plurius quam Deum faceret, caueret ne in illis ipsis crinibus, quos tantum diligeret, penas daret. Diebus interpositis non ita multis, sequit Patrem verissimum fuisse vatem; laborate ex capite cœpit, totaq; illa pulchritudo capilli morbo virgente defluere. Ergo ne caluitij turpitudinem euullis ad vnum crinibus ostentaret, necessitatem in virtutem vertit; cænobijque sese latebris, quod antè sic horruerat, occultauit. Interim Natali in medio cursu rerum gerendarum accitit Ignatij discedendum ad Urbem fuit. Quærebat enim B. Pater hominē in primis idoneum ad promulgandas tota Societate, quas nuper ediderat, Constitutiones: Natalisque præ cæteris in mentē venerat. Ergo is Romam accitus Messana Catanam venit: vbi tum Vega Prorex, cuius confessiones excipere consueuerat, morabatur. Hic suum ante discessum multa in rem communem perficienda curauit. Auteos mille nummos ad exadificandum orborum solitudini domicilium prolocata piorum benignitate, collegit. Capucchinorum cænobium malè materiariū, & ruinosum conquisita item pecunia refarciendum; valedudinarium insanabilium instituendum; pauperibus passim obuijs aureos nummos centum ex ijsdem alienæ misericordiæ fontibus erogandos diuidendosque curauit. Quibus rebus alijsque generis eiusdem sanctissimè gestis Catana Proregis cum venia, nec sine ingenti celeris sui reditus desiderio, profectus, ad Urbem venit. Hic ab Ignatio in Professorum numerum, quem ille gradum iam antea per summam modestiam reculauerat, v. 11. Kal. Aprilis adscribitur. Deinde prolato Constitutionum codice suum illi B. Pater

32
Natalis Ro-
mam acci-
tur, ad pro-
mulgandas
per Societa-
tem Consti-
tutiones
mittendus.

33
Catana
multa ex
usu pietatis
procurat.

34
Edita Roma
professione,
cum Consti-
tutionibus

de ijs tota Societate diuulgandis perferendisq; consilium exponit; in Siciliamque remittit. Ibi eas primū diuulgar, communicatque cum Socijs, & ad actionem reuocandas sedulo curat. Deinde dum in alias Societatis partes, quod propediem futurum senserat, mitteretur, ad institutum suum de hominibus benemerendi reuersus, curauit orbarum domibus Calataerone Caranaque se auctore constitutis vechigal stabile decernendum, alijsque eiusmodi rebus suas quotidie curas & vigilias impartiens, cessabat nunquam: cum tamen interim Hebraicas tradendi litteras, explicandique de interiore forroquestiones, statitque temporibus cōcionandi prouinciam non intermitteret. Adeo non vno tantum officii genere munerisque contenti nauilli Patres, multis varijsque modis studebant animis populoque prodesse

Hac multiplicitate laborum Claudius Iaius tanto enixius Viennæ defungebatur, quanto asperiores Germaniam difficultates angebant, hinc bellis ardentibus intestinis; inde Turca post Pannoniam penè subactam, Imperij sedibus imminente; vndique autem hæres depalcente omnia; cum arbitro rerum aquisitimo non modicum illud tantorum leuamen malorum subducere ob scelera mortalium placuit. Octavo Idus Augusti non diuturno illo quidem grauiq; morbo, sed summo languore cōfectus, ac potius continenti operâ zeloque domus Dei consumptus, Sacramentis ritè nouissimis communitus, æque carus domesticis & externis in calum abiit; vt eximia eius virtus, & perfecta vulgo sanctitas pollicetur. Quanta beneuolentia Viennensis eum prosequeretur Academia, mæror & amplitudo funeris indicatur, quæ ad eius cohonestandas exequias vniuersa conuenit. Quod metus erat, ne templum, quo Socij tunc mensibus proximo utebantur, breui ingruente hoste, necesse esset profanum facere; amplissimè Franciscanos apud Patres, a quibus plurimum diligebatur, in templum S. Nicolai (quod postea, ipsis ad S. Hieronymi transgressis, orphanorum fuit) elatus est, & multis lacrymis decoratus, nobili comitante Doctorum corona, & flore ipso Academiæ iuuentutis. Is in amplificanda propugnandaq; religione Catholica apud Italos & Bauaros, Sueuos, cæterosque Germanos magno opere laborauit. Is in Augustano alijsque Concilijs pro Ecclesia S. Romana ingenti Catholicorum bono, strenuè fortiterque se gessit. Multam siue apud humanarum, siue diuinarum rerum potentes auctoritate valens & gratia. Is hereticorum contra mendacia eò vsque resistit ac repugnauit, vt eius illi admiratione doctriæ in Saxoniam ad inuendum cum suis magistris Ministrisque certamen importunis eum precibus inuitarent. Quò tamen ille Viennensi fundando Collegio implicatus, constructisque concedere pro voluntate non potuit. Is Catholicos apud Germanos Societatis nomen, originem, progressionem, ea dicendi prudentia facultateque persecutus est, vt eorum sibi animos voluntateique conciliari, & ad ipsius Societatis vsus adiunxerit. Vir fuit facillimis nature motibus, ore iucundus atque hilaris, grauitate comite suæ personæ consentanea, patientia paupertatis or-
natu,

in Siciliam
reditur
prouinciam
prouinciam

35
Claudius
Iaius Vi-
enna moritur.

36
Brennaria
rerum Iaii
& moru.

natus, quamvis in usu frequenti Magnatum detrito vilique cultu spectandus, nec quicquam admittens, etiam si multa illi deferrent, quo decora paupertatis suae minueret. Studio precationis & meditationis excellens, praeterque alia singulis diebus tum caput e cetera Christi Domini vita pro tempore, quod representabat Ecclesia, tum vnum e sacris cruciatibus retractabat. Tenax temporis atque parcus, mira id subtilitate paritum in vite quotidianae functiones, mira praescriptum tenens constantia. Moderatus in congressu, atque in omni actione modestus. Nihil in eo insolens, nihil arrogans, nihil elatum. In disputationibus ea via atque modestia, vt Orthodoxyos valde confirmans, aduersariorum errores conficeret, nil laederet voluntates. Docendi ratio in scholis plana, distincta, firma. Grauiissimas de iustificatione, de praedestinatione, de fide atque operibus quaestiones, & id genus ijs necessarias locis atque temporibus, facilitate ac felicitate maxima euoluebat & explicabat. Tergestinorum Episcopatum, vt supra demonstratum est, tanta constantia reiecit, vt, quamdiu subeundi tantioneris metu suspensus incertusque fuit, in perpetuo quasi luctu lamentisque iacuerit. Quae deinde sollicitudine releuatus ad pristinam hilaritatem iucunditatemque se retulit. Vbi decessit, Angelus Dei, pater patronusque Catholicorum vulgo nominabatur. Is autem, qui haec scripsit, Canisius etiam Germania Apostolum appellare non dubitat. Ingolstadiensis Academia, vbi Iaius aliquando docuerat, inter cetera Theologorum monumenta, quae ibi in Theologiae schola visuntur, hoc illi, nomine Iesu pro insignibus picto, elogium posuit: Claudius Iaius Sabaudus, Theologus, Doctor & Professor Societatis, vir placidissimum morum, & qui doctrinam cum pietate perpetuo coniunxit. Hic, si quispiam alius, in hac schola sanctitatis opinionem apud summos, medios, infimos, sibi comparauit: cunctis aequae carus & salutaris; qui etiam ex prima decade fuit eorum, qui sanctae Societatis Iesu auctores & fundatores extiterunt. Hinc euocatus Viennam Austriae, ad ea, quae semper in pectore tenuit, & ob oculos habuit aeterna migravit gaudia anno M. D. LII. Iaius ex humanis exempto, tota Viennensis Collegij administratio ad Nicolaum Lanioium redacta est. Is erga genus omne hominum, sed praecipue erga Italos milites post Pannonicam cladem nudos, saucios, vel alioqui aegrotos ac rerum omnium egenos Christianae caritatis vires explicauit. Nemo erat, qui miserum per vias abiectis, vel palarum aliquid, vbi caduca corpora reclinarer, subijcerer atque subterneret. Est igitur his affatum & lectulorum & vestium, cibarium & medicaminum opportunitate consultum: plurimique eatione seruati, qui talibus orbatu praesidijs atque solatijs funditus perijissent. Quosque conseruare viuos non licuit, eos Patres cum bona aeterna spe vitae elatis confessione criminibus dimiserunt. Accessit pio labori in exteris, fortior occasio pietatis in ciues, lue pestifera Viennenses aggressa. Fuit autem in Lanioij pectore siue caritatis, siue fiducia tantum (quemadmodum accepimus) vt, cum aegrotos, quos pestilentia perculerat, interuideret, eos saepe sola manus impossi-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

tionem mirabiliter persanaret: singularique Dei munere factum est, vt animis intenti Patres corporibusque iuuandis, cum ab aegrotorum pestilenti spiritu non refugerent, ab eorum tamen contagione semper integri intractique seruati sint. Nec parum hoc anno in Sacramentorum reuocanda consuetudine profectum est: cui rei plurimum etiam profuit vulgi opinio de sanctitate Canisij non obscuris indicata prodigijs. Magnus namque numerus eorum, qui corporis animique saluti propere desperauerant, confessionis ergo Canisium vel adibant ipsi per se, vel, si id non poterant, accerlebant. Mulier malo pariter morbo, maloque daemone diu torta, simul ad Canisium venit, suasque ritè fordes apud hominem exiit, non modò pertinaci daemone, qui nullis vincis sacris carminibus poterat; verum etiam omni morbi tentatione molestiaque libera missa est. Grauius alia & animo laborabat, & corpore. Obsidione mali daemone grauius oppressa, dudum aeterna de salute penitus desperarat, grauius propter scelera traditam iam se Satanæ in aeternum clamitans. Haec quoque cum de Canisij consilio repetitis iam inde à pueritia in confessione peccatis, ritè animum expiasset, omni daemone obsidione morboque, eiusdem Canisij precibus & exorcismis exempta est. Ex eoque tempore sibi reddita, in terendis liminibus sacris, exequendisque Christianae pietatis officijs atque muneribus multa fuit. Haec res & copiosam ad extirpandas morborum causas flagellique diuini poenitentiae mysterio multitudinem stimulabant, & nomen auctoritatemque conciliabant Societati: quae deinceps eo est amari caepa vehementius, quod eius in repudiandis remittendisque muneribus abstinentia vulgo cognita, magno exemplo miraculoque fuit. Sed Sacramentorum quanta sit efficacitas atque vis in nostris etiam hominibus Deus corruptos apud populos declarauit. Laborabat Nicolaus Gaudanus, alijque Germani duo sanè quam grauiissime: nec enim à summo vitae periculo longe aberant; cum Extremæ vnctionis adhibito Sacramento, ex ipso morbo protinus emerferunt.

Apud Hispanias in Cantabria continebat se Franciscus Borgia suae studio sanctitatis intentus, & ex vmbatili illa recessus Ognatenis exercitatione prodibat subinde in solem ac puluerem, loca finitima docendo pererrans, vbi proximorum saluti utilitates propere incredibiles attulit. Incurrebat in omnium oculos splendor paupertatis, fulgor humilitatis, in aures animosque vox vrens, & ad pietatem incendens. Quaritabat in paupere cultu victum sibi precariò, pedibus suis iter scipionis adminiculo faciebat, nunquam linguam parcens, siue vt Deo laudes & dulces hymnos caneret, siue vt ad omne officij decus populos inflammaret. His velut calcaribus etiam è longinquo incitati complures (neque enim latebant) splendore generis, & litterarum eruditione praecleari, spretis humanae vitae commodis, & nuncio libertati remisso, conobiorum subire iugum, & Christi paupertatis incommoda non dubitarunt. Atque vt eorum magnum numerum mittam, qui ceteras repleuerunt familias, huius certè nostrae, nec pauci nec cõtemnendi dedere nomina. Nam

B b &

40
Canisius
per sacras
confessionem
aegris simul
animi, &
corporibus
medetur.

41
Extrema
vnctionis
vis.

42
Res Borgia
in Hispania.

38
Nicolaus Lanioij opera caritatis.

39
Iuuae sanataeque pestilentiae.

& ætate ingenioque florentes adolescentes, & matura grauitate viri multis ornatu litteris, omnique laude cumulati, & veneranda canitie senes sese Ognatum ad Borgiam, vt cum eo, & sub eo vitam degerent, contulerunt. In ijs Antonius Corduba Laurentij Figueroæ, & Catharinæ Fernandiz à Corduba, Feriæ Comitum, & Marchionum de Plego filius, vir non modò genere, sed etiam virtute clarissimus, & Borgiæ nostri consobrinus: qui studiorum causa Salmantica degens, eius Academiæ Reçtor (qui honos non nisi nobilissimo cuique mandatur) renũciatus est. Hunc Hispaniarum Princeps Philippus, cum in dies esset auctior meritis ac virtute, statuit etiam honoribus augere: eiusque commendatione Cæsar, vt in Cardinalium numerum legeretur, à Iulio Pontifice postulauit. Iamque illuc Iulij voluntas incubuerat, & in eo ornando consentiebant omnes; cum vnus ipse dissentit Antonius. Is iam pridem Francisci Stradæ concionibus incensus, sub Michaëlis Turriani disciplina, interius degustata virtutis dulcedine, vt ei se totum ac penitus dederet, stimulis crebris incitabatur. Sed cum tot vndique speciosa sæculi blandimenta distraherent, ac potissimum sacra purpuræ fulgor, publici etiam ostentatione commodi ad sese pelliceret; ipsum super ea re Ignatium per longa epistola, cuius hæc est summa, consuluit. In eorum, inquit, numero, Pater, quos Cæsar à Pontifice impetrauit, vt faceret Cardinales, me quoque retulit: proximisque Pentecostes solennibus, quantum certis comperitur nuncijs, creatio fiet. Ego cum ad certamen id sustinendum, omni caream propugnaculo, Societatem Iesu, (turris enim fortissima nomen Domini) mihi delegi. Tamen vt de Dei mente sim certior, per Christum Iesum, qui ad hoc me quaerendum ex te incitat, precor, vt quid sequi debeam indices. Nam quòd Cæsar, qui lapsorum Ecclesiæ morum restitutionem vsque adeò virget, adolescentem annorum quatuor & viginti nullis propè litterarum præsidijs oratum, cum in philosophia nunc verter, in eum velit locum euehi: deinde, quòd rebus suis munita, idoneosque administratos quaerens, hominem deligat omnis negotij publici rudem, neque auctoritate, neque facultatibus pro tam grauis personæ amplitudine instructum; quoniam id ab humana videtur abesse prudentia, interpretari diuinæ providentiæ argumentum licet. Honor porro ipse quamuis amplissimus; tamen cum onus pastorale non afferat, videtur mediocri doctrina fore contentus, si modò innocentia, sincerumque diuini obsequij studium adsit, quæ in huius loci adolescente ad exemplum quoque valerent. Et sanè sacerdotes Religiososque virtutis egregia Ecclesia complures habet, Cardinales fortasse non ita multos. Denique Societati etiam quo magis etiam commune proficeret, vsui esse possem. Hæc mihi succurrebant in eam partem, cur oblati honos nequaquam fugiendus videretur. Verum plura & grauiora succurrunt in alteram. Primum, excellissimus gradus, & muneris amplitudo planè dotes exigit singulares. Quanta enim scientia, quanta prudentia, quanta in rebus agendis exercitatio, quanta etiam ætatis maturitas: quantum verò zeli, constantiæ, religionis,

amoris, timorisque Dei requiritur in eo, qui è concilio Vicarij Christi, sanctæque Ecclesiæ cõlumen, & quasi cardo futurus sit: Quibus tamen ornamentis ego me penitus nudum agnosco: neque sentio eas me egisse radices humilitatis & mortificationis, vt fructus debeat expectari: sed potius verendum sit, ne ad primos æstus ac ventorum afflatus, si quod est semen aut germen extingatur, si quod est semen aut germen extingatur. Sed menti nunc mea per diuinam bonitatem affulget, ille paulatim inanis splendor extingatur. Sed fingamus necessaria ei personæ præsidia mihi nulla deesse; quid hæc valerent, vbi rerum, quæ tractantur, adeò perplexa & lubrica, & periculi grauiissimi plena natura est? Tam arduum, viam tenere, vt nec Principes mortales, nec immortale Numen offendas. Quid? ipsa vitæ ratio hisce temporibus visitata per ingentes ac superuacuos sumptus, quantum periculi habet, præsertim Ecclesiæ bonis abutenti? quod faciendum mihi necessario esset, cui nec alia fermè pecunia, quam sacra suppeteret, & nationis, familiæ & fratrum, qui non opulentissimi amplissimos apud Imperatorem & Principes gradus obtinent, sciendum esset ingenio ac dignitati. Quid dicam de occasionibus ac temporibus, quæ incidunt talia, vt vel ætate ac virtute prouectos, nunc superbia, nunc auaritiæ, nunc liuoris, malæque emulationis, nunc aliarum perturbationum quasi tormētis euertant? Atque vitam non esset ipso mei experimento compertum, quanto pronius sit viros vel robustæ virtutis euanescere eo loco ac perire, quam quidquam proficere! Exempla verò Sanctorum aperte docent quid in his rerum articulis agendum sit; qui istos honores contentione summa fugerunt: atque nostris hisce etiam temporibus cernimus viros præstantes abdicate magnas ditiones, vt Deo seruiant, ne dum vt non ui quidquam assumant. Et fortasse nouum etiam hoc exemplum posset hominum mentes excitare, vt intelligerent quam parum in sæculi prosperitate sit, si adolescentem repudiare id vltro cererent, quod tam multis est summa votorum. Denique duabus è vijs, quæ se mihi nunc offerunt, altera crucis & arumnarum, altera splendoris & commodorum; hanc Dominus Iesus, cum vellet eum regem facere, omnino refugit: illam in omni vita secutus est, cuius item tam certus videtur exitus felix, quam alterius periculosus & anceps. Atque hæc quidem incommoda res habet ipsa. Iam ne id quidem quod initio pro voluntatis diuinæ signo retuli, vllarum est virium. A meis enim negotium id omne, neque nisi cauda spectantibus commoda, neque nisi per vias terrenas tractatum est. Quid autem de celestibus certum conijcere, vbi viciata naturæ studia, carnisque & sanguinis consilia dominantur? Hæc, Pater, omnia, vt scripti, nemo mihi mortalium (nam ne cum Patre quidem Michaële rem contuli) sed Deus, vt opinor, suggessit. Expecto Paternitatis tuæ consilium, idque maturè, vt remedium sit promptum in tempore. Et quoniam ab illarum viarum altera declinare non est, nisi in alteram transcam, peto quæsoque, Pater, vt, quando in Ecclesia sua Deus te collocauit, qui receptum aberrantibus daret, mihi quoque pa-

43
Vocatio
ad Societa-
tem Anto-
nij Cordu-
ba repudia-
to Cardina-
latu.

44
Antonij
à Cordu-
ba episto-
la ad
Ignatium
de Card-
inalatu re-
pudiando.

45

46

tere

tere ad te aditum velis. Prædie Kal. Aprilis anno
 M. D. LII. His datis ad Vrbe[m] litteris, cum sub-
 inde Salmanticam vsque huius anni vere Borgia
 excurrisset, eius exemplis illustribus, incensisque
 sermonibus victus, non expectato Ignatij respõ-
 so Deo cessit vocanti: & gloriam premens huma-
 nam, & requirens æternam, Societatis humilita-
 tem multo potiorem fluxu honoris titulis duxit.

Eodem fermè tempore è præstantissimi concionatoris Auilæ disciplina migrarunt ad nostram
 Iacobus Gusmanus, & Gaspar Loartes: eadẽ-
 que vitæ rationes Bartholomæus Bustamantius
 sacerdos Theologusque, & concionator idoneus
 vltro suscepit; is, qui Joanni Taueræ Archiepi-
 scopo Toletano fuerat à secretis, & grauissima
 negotia, cum is Antistes vltioris Hispaniæ
 procuratori præesset, sæpè tractat: nec potuerat
 vnquam pellici, vt sacerdotium nisi vnum ex-
 ciperet, multis & optimis oblati. In eo sacerdotio
 seduli Pastoris munere multos annos cumulata
 perfunctus, cum studio flagrarer ardentissimo om-
 ni ratione probandi se Deo, omnemque vitæ
 suæ cursum ad eius maximè voluntatem, vt ad
 optimam & rectissimam regulam dirigendi, dies
 ac noctes ei supplex erat, vt viam sibi, quæ eò ferret
 atque deduceret, commonstraret, interim vigi-
 lantè obseruans, quò res Societatis, de qua
 tam multus ac varius sermo perstrepebat, euade-
 rent. Sed dum maximè excitata ab Siliceo pro-
 cella feruet, siue, vt aliqui produunt, ex sermone
 Villanouæ cum ipso Antistite, cui præsens adfue-
 rit, siue aliunde re cognita, Villanouæ se volun-
 tati permisit. Nectamen omnino quieuit ardor
 voluntatis diuinæ penitus permouenda. Cuius
 rei causa, cum quotidie vota precesque sollicitus
 duplicaret, ad extremum inter Missæ solennia vi-
 lacrymarum atque singultuum Christum illum,
 quem habebat in manibus, oculisque cernebat,
 quodammodo perpulit, vt significationem sibi
 aliquam ederet voluntatis suæ, sibi que genus il-
 lud vitæ, quod ei maximè probaretur, ostende-
 ret. Hic ille, vt ipse postea non sine tenore pie-
 tatis sensu cõmemorabat, per motione quadam
 mentis insolita, impulsuque vehementi, & veluti
 voce quadam interiore se moneri sensit, vt in
 Guipuzcoam sine cunctatione profectus, quod à
 Francisco Borgia fieri animaduerteter (de cuius
 recenti vita nondum planè cognorat) id ipse suis
 moribus conaretur exprimere. Fuit hæc Dei vox
 in auribus Bustamantij tam efficax, tamque ve-
 hemens, vt è vestigio domo negotijsque post-
 habitis, de Villanouæ quoque sententia, in Gui-
 puzcoam se conferret. Quò cum esset ingressus,
 vbi que reperit Borgiae sanctitatis impressa vesti-
 gia, & suauitatis eius velut odore omnia redundare.
 In Ognatensem deinde recessum vltra progres-
 sus, commodum in Borgia[m] ipsum incidit, lapi-
 des & camenta ad ædificium conuehentè. Huic
 consilium suum exponit, huic totum animum &
 pectus aperit: dimissisque illi cõ famulis, cum eo
 permanet. dein Societate receptus, complures
 annos ipsi Borgiae cum in eius itineribus, tum in
 explicandis consuecendisq; negotijs magno vsui
 ac leuamento fuit. Salmanticense Collegium, vt
 ciustum ferebant initia, graui premebatur ino-
 pia. Et incidit aliquando dies, cum domi nihil

esset, nec inueniri posset vnde famem Dei ferui-
 learent. Aridus ducendus is dies erat, iam an-
 nona consumpta; cum haud immemor diuinæ
 fiduciæ qui pregerat, iubet rem Deo diluculo, tum
 cum ad orandum surrexerat vniuersi, accuratis
 precibus commendari. Vix orandi finis campanæ
 significatus est cantu; cum extemplo pulsantur
 fores, & pecuniæ subsidium affertur, quo & om-
 nes affatim satiarent desideria naturæ, & in Dei
 fiducia, qui volucres cęli pascit, suos animos con-
 firmarent.

Methymnæ Campi Collegio, quod nuper in-
 choatum supra diximus, res non defuerunt ad-
 uersæ, quo altiores radices ageret. Namque eius
 loci Abbas, & Vicarius idem Episcopi, qui ad
 eam diem fauerat, ab hominibus, qui parum So-
 cietatem norant (vt opinio fuit) concitatus, ipsa
 S. Martini sacra luce per tabellionem edixit, ne
 sacris confessionibus concionibusue operam da-
 rent, nisi prius de eorum vita doctrinaque speci-
 men sumptum esset. Noua res videlicet vita Pa-
 tribus, & valde insolens, vt qui Abbate ipso nec
 infcio, nec inuito, cui & litteras Apostolicas, &
 summam priuilegiorum inspicienda iam dede-
 rant, iure suo suis in obeundis muneribus vteren-
 tur. Protinus ergo Petrus Siuillanus, qui nondum
 sacerdos Collegio præerat, & Doctor Castellus
 pergunt, quò propius mentem explorent Abba-
 tis, planiusque de re tota cognoscant. Qui simul
 ac in eius venere conspectum, verbis contume-
 liosissimis, latrones, seductores, & id genus ma-
 ledictis compluribus appellantur: atque vt facta
 verbis accederet, cum Rector modestissimè pre-
 caretur, vt, quando iam Pontificia diplomata vi-
 derat, vellet Patres rationem sui redentes audi-
 re; exclamans diplomata eorum fallacias ac sce-
 lera esse, vibratum per aëra baculum quem gere-
 bat, in eos cum stomacho torfit, irrito tamẽ ictu.
 Quod idcirco retulerim, vt appareat, nisi pertur-
 bationes sedulo comprimantur, quas ad indigni-
 tates interdum personas vel graues impellant.
 Neque is finis fuit. Digredientes Dei famulos,
 cum cedendum exundanti flamma viderent, iu-
 bet à satellitibus comprehendi. Confestim abri-
 piuntur in vincula. Hic diem totum arctè tenen-
 tur, dum amicorum summis precibus inde missi
 ad sua se munera Abbate coniuente referunt.
 Animaduersum est toto illo turbis tempore
 non modò aur. Sociorum auctoritatem opinio-
 nemue apud homines, aut hominum in æde Col-
 legij celebranda frequentiam, vsurpandisque ri-
 tibus mysterijs nihil imminutam, verum etiam au-
 ctam, fructusque ad animos longè vberiores re-
 diisse. Quin Abbas ipse rebus agitatis mitior iam
 die factus, odium in amorem vertit: & is ipse no-
 uum in ædificium postea primum lapidem ritè
 misit.

Gandiæ cum taurica, & alia quædam (quæ a-
 rundinum vocant) spectacula danda essent sub
 S. Iacobi Maioris solennia, in quibus cuncta ciui-
 tas Iobclæi se expiatione renouarat; tamen si Re-
 ctor Baptista Barma Valentiam abierat, tamen
 octo Sociorum è numero, quorum pars dimidia
 sacerdotes, conuenere inter se, vt rem periculi
 plenam, & quam sæpè hominũ interitus & iac-
 ciatio comitatur, euerterent; neque ita subito re-
 cens

*manticensẽ
 Deus iuc-
 currit.*

50
*Collegij Methymnensis
 vexatio.*

51
*Gandiæ im-
 peditur spe-
 ctaculum
 tauricum.*

47
*Baribola-
 mas Busta-
 mantij vo-
 catio.*

48

49
*Laboyanti
 inopia Col-
 legio int.*

ceus animarum nitor theatri macularetur licentia. Ergo Prorektoris voluntate sic instructi ornatiq̄ e Collegio prodierunt. Procedebant numero quatuor, quorum princeps fane de ceruice suspenso, ingens manu signum crucifixi Domini præferebat, postremus reſte item ad collum alligata defuncti hominis cranium ad terrorem ostentabat: intermedij verò duo nuda sua terga flagellis perpetuo verberare laniabant. Opportunè in caueam peruenerunt primo agitato, iamq̄ue in cluſo taurò. Ad nouum spectaculum oculi repente omnium cum stupore quodam conuerſi. Sacra Domini effigies, mortis imago, sese lacerrantium fragor, & fœdata cruore commouebant, cum vnus è quatuor in quodam gradus euadens, addere clamores terrificos cœpit, vt iam totum theatrum misericordiam in clamaret. Ita percusso populo ex alia parte prope sedilia Ducis & coniugis eodem ornato ac terrore alij quatuor apparent, paribusq̄ue etiam verborum facibus spectatorem incendunt. Inde tantus excitatus est in populo fletus, tantus animi dolor, vt ploratibus & vociferationibus omnia Dei clementiam implorantibus personarent. Ergo auersa à spectaculis multitudine, quanquam sumptu non modico apparati, missi sunt ludi, & sanus domum suam quisque reuertit, vt si de templo, non de theatro discederet. Pars tamen maxima redeuntes domum Patres certatim profecuta eo motu, vt non pauci, quos nec temporum calamitas, nec Iobeli Indulgentia flexerat, exemplo illo deiecti ad confessariorum pedes acciderint. Hoc salubri terrore exemplo Socij Gandienses emulati sunt Valentinos. Ex his enim sex pridie Cinerum, quo maxime die Satan & licentia dominantur, nudi pedes ac verticem, longum ab ceruice funem trahentes pendulum, ac duo etiam nudi terga flagellis armati, ceteri crucem caluariamq̄ue alterni manu gestantes obiere vrbis celeberrimas vias, dantes se in bacchantium turbas: subinde clamores horribiles de morte, de sup̄e mo iudicio, de Tartari poenis æternis, & similibus horum concionabundi eiuculantes inter duorum se diuerberantium crepitum cruoremq̄ue, haud sanè prænitendo exarsuantis licentiæ temperamento. Cæterum nec illud quidem pietatis genus Gandiæ prætermisum est. Cum multos iam menses terræ pluuias negaret cælum, ingenti metu sterilitatis ac famis; eodemq̄ue tempore Turcicæ classis metus accederet, quæ maritimas illas prope oras nunciabatur adesse; Reçtor conuocatis Socijs populi mœrorem ac luctum exposuit, interrogans, quibus armis aduersus cælestem iram tendendum esset. Cumq̄ue ad omnia se quam paratissimos cuncti offerrent, decretum est tandem, vt octiduum, quod ad assumptam in cælum Deiparam intercedebat, ei negotio præcipuè dicaretur. Eo spatio ter diuinam synaxim instantarent singuli: quoq̄ue die id fieret, ter singuli voluntariam adhiberent suorum corporum verberationem. Præterea à quinta ante meridiem hora ad nonam pomeridianam quotidie continuata supplicantium vicissitudine haberetur oratio. Quorum preces atque supplicia liberaliter audita largissimi mox imbres toto biduo continentes testati sunt, quibus satis superq̄ue si-

52
Terrores Valentinorum Sociorum in coercenda licentia bacchantium.

tientibus agris, & iam propè areſcentibus consultum est. Nunciatumq̄ue haud ita multò post Turcarum classẽ, quæ tantum incolis terrore iniecerat, longè alium tenuisse cursum.

Hoc anno Hispaniæ prouincia (crescente Sociorum in dies numero) tributa est in partes duas, in vltiorem, & citiorem. In illa relictus est Prouincialis is, qui toti Hispaniæ præfuerat Antonius Araozius: huic verò, quæ Tarraconensis nomine continetur, præfectus est is, qui Lusitaniæ præerat, Simon Rodericius. Cuius rei maturanda ea fuit occasio. In Lusitano regno Societas non isdem, quibus in alijs ferme terris orta & adulta principijs, mole iam sua (vt præfestimata assolent) laborabat. Quippe cum firma alibi fundamenta ferè in rerum penuria, insectationibus, & omnibus ærumnarum generibus iacta essent; in Lusitania pro benignitate Regis, ac gentis humanitate euenerant planè contraria. Cumq̄ue messis amplitudo totum larè per Orientem blandè se offerens, ad multiplicandas operas inuitaret, Rex q̄ue siue subsidijs affatim conferendis, siue benignis verborum hortatibus incitaret: ac primorum exempla Patrum ad Dei famulatum allicerent plurimos; recepti sunt sanè permulti. Ad eò vt anno superiore alumnos centum & quadraginta Conimbricense Collegium numeraret. Tirocinij disciplina penè nulla dum erat constituta: leges verò domesticæ omnino perpauca. Neque Simon curiosius laborabat, vt quam audiebat Ignatium tenere Societatis regendę viam, eam & ipse conſectaretur. Sed suapte natura lenis & indulgentior, alios tractabat sæpè remissius. Inde quod numeroſo in cœtu, ac perexigua interioris hominis disciplina, in summo ætatis ardore, in litterarum assidua tractatione necesse erat, facile est consecutum: solui paulatim obedientia, curari studiosius corpora; frugiter studia diuinæ sapientiæ, contraq̄ue sic terrenæ vigere, vt nec deesset, qui scommata iacere, & mordaces condere versus auderet. Manabat larè malum: tamen si longè plures viam perfectę virtutis strenuè constante que capeſſebant: quorum exemplis fructuosissq̄ue laboribus cum fama Collegio prima constabat, tum que sup̄rà relatę sunt, vtilitates creabantur in publicum. Simon tamen perinde amabatur ab omnibus, cum ipsa indulgentia remissiores alliceret; strenui verò sapientiæ sectatores nec facta Sociorum, multoque minus Præsidium seruirentur: & quidquid se non apertè improbum offerret (quod Dei gratia nihil admodum erat) meliorem in partem didicissent accipere. Hæc, itemq̄ue ea, quæ Prouincialem propriè contingebant, in vicu cultuq̄; subreperere superuacaneas commoditates, & alicubi sumptus fieri religioſæ paupertati minimè consentaneos, cum comperisset Ignatius; neque his incommodis vllam satis reperiri posse medicinam, nisi ea prouincia alteri traderetur; remediũ ex hoc aggressus est capite. Quoniam verò Prouincialis apud Regem ac Procereſ gratia multum valebat, nec semel in cassum tentata antè res fuerat; quo nunc certius suauissq̄ue perduceretur ad exitum, litteras, quibus Simonem ab eius prouinciæ gubernaculis remouebat, suo chirographo consignatas in Lusitaniam mittit ad Leonem Hen-

53
Dividitur Hispania prouincia in duas.

54
Res in Lusitania.

55

Henricum, Urbanumque summæ fidei Patres interposito obedientiæ præcepto, vt eas litteras Simonem reddant. Aliud insuper litterarum testimonium, quo Lusitanæ provinciæ Prepositum declarabat Iacobum Mironem misit, & proprias ad Simonem, quibus potestatem faciebat, vel in Brasiliam (quod is sæpè antè postularerat) nauigandi, vel administrationem nouæ provinciæ, quam dixi modò in Hispania institutam, suscipiendi. Super hæc, ne forte cæptis auctoritas intercederet Regis, ad eum etiam & Catharinam coniugem, Henricum Cardinalem, & Ludouicum germanos ea de re scripsit: itemque ad duos illos, quos nominauit Patres: quorum fidei prudentieque plurimum tribuebat, vt, si opus esset, suum Regi consilium exponerent ac probarent. Eademque de causa ad Michaëlem Turrianum Salmanticæ, & Ognatum ad Borgiam scripserat, vt in Lusitaniam sese conferrent: Turrianoque, quem Visitatorem constituebat, folia pura permulta dederat suo chirographo communiter, vt, si vltus esset, in ijs quidquid videretur, inscriberet: & suo nomine quibuscumque expediret, reddenda curaret. Sed non potuit sapienti Regi ea Provincialis mutatio non probari, cum ad eam ipse sua sponte nutuque priusquam ab Ignatio litteras vltas acciperet, inclinasset: consiliumque iam suum cum Mirone contulerat; ita vt necesse non duxerint Turrianus & Borgia se loco mouere. Quæ regia inclinatio voluntatis pro eiusdem in Simone retinendo antè constantia, per illustre vltis est Dei tuentis Societatem atque regentis iudicium. Simon etiam ex Ignatii litteris eius voluntate perspectâ, quibus & se provinciam liberabat, & eam Mironi tradebat, tanquam gratissimo accepto nuncio, litteras ipsas capiti imponens ac peccatori apprimens, signa edidit permagna lætitiæ, vel quòd onere se leuari sentiret, vel quòd secum, vt dicitur, viuere, & secum sibi esse iam liceret: continuoque litteras ab Ignatio missas reddendas Mironi curauit vnâ cum suis ad Conimbricensis Collegij Socios; à quibus sibi vt ignoscere, postulabat, quidquid in eius provinciæ administratione peccasset. Prouinciâ verò ipsam Mironi tradidit illacrymantem, haud ignaro quantum suis humeris onus imponeretur. Is manum illicò ad opus vertere, eoque modo res cæpit, quo Romæ fieri ab Ignatio iusserat, ordinare. Rectorem Conimbricensis Collegij Emmanuelem Godinium nominat, eique adiutorem Antonium Quadrium sufficit; eum qui postea annos permultos Indicam provinciam omni latum genere cumulatus administravit. Hæc mensè Maio gesta, ac secundis ferè omnium excepta plausibus. Quo tempore Ludouicus Consaluius, & Miro egregium religiose documentum modestiæ ediderunt. Nullus Regi tum certus sacerdos à confessionibus erat: aliquandoque cum Ludouico confessus, quia is onus auerfabatur, octauo Christi Corporis die Mironi coram præsentem, ipsum sibi conscientia suæ arbitrium lectum esse significat. Quæ Pater denunciatione non leuiter primò commotus, vbi animum paululum collegit, grates Regi plurimas agit, quòd tam præclara de Societate iudicia faceret; ceterum non bene se cognitum illi cõtestatur, quòd sibi nec idonea

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

ad id oneris facultas, nec ætas adfit, præterquam quòd etiam esset in Lusitania peregrinus. Nemo, Rex excipit, vestro mihi de numero peregrinus est: mitte istam causam, nec est quòd facultatem ad audiendum me singularem desideres: Dei gratia, quidquid censueris & iniunxeris, ad id omne paratum habebis. Cur autem si ceterorum mortalium confessiones excipitis, refugiatas meas? Hic Miro haud sine animi pio sensu: Tuas, Rex optime, cuius religiosissimam mentem vitamque videmus, confessiones sanè non fugimus: sed speciosa ista munera disciplinæ nostræ non admodum quadrant. Nostræ vocationis est nosocomia terendo, docendo infimam plebem, ministeria humillima obeundo, iuuandis simul animis, nostræ simul humilitati conferuandæ insistere. Nec est obscurum, ceteris Religiosorum familijs quam parum splendidorum officiorum tractatio commodari: & nosiam nunc satis multigratiam consecrari Principum arbitrantur. Itaque tum priuatæ Societatis, tum publicæ vtilitatis causa, precor quæsoque, tum vt istud singulare cohonestandum studium temperes. Tum Rex nihil se fore impedimèto dicens, quo minus abiectionissima pariter munia pro voluntate tractaret, consultare amplius ea super re, ad seque quid statuisset, postero die referri iussit. Re domi de integro consultata, primaque confirmata sententia, remissus Consaluius ad Regem, non solum pro Mironem causam strenuè ac prosperè gessit: sed insuper impetrauit, vt sibi quoque qui dudum cõscientiam Ioannis regebat Principis, cum bona Regis gratia, onus liceret ponere. Quæ vulgata per aulam, secunda admurmuratione celebrata sunt. Quamquam B. Pater, qui Societatem Regi tantum debere intelligebat, non omnino probauit, in ea re siue Mironem, siue Consaluium tam acriter concertasse. Simon interim, qui prouinciam tanta inuitio voluntate posuerat, cæpit post paulò dubitare, an ea procuratione, quoniam Ignatius iusserat Regi parere, iure esset Rege inconsulto solutus. Sed statim Rex non solum Ignatii consilium probans, sed etiam gratulans Simonem, quòd B. Patri tam alacriter paruisset, omnem ei dubitationem exemit. Tum demum valitudinem, fessaque vires excusans, ne vel in Brasiliam nauigaret, vel nouum Aragoniæ Provincialatum exciperet, statuit in prædium Collegij Conimbricensis, cui à S. Felice est nomen, secedere. Eò dum pergit, Olisippone Conimbricam venit, ac protinus in Collegio turbati cæpta sunt omnia. Non satis noui moderatores Miro Godiniisque prouiderant, ne multa statim principio innouarent: atque seueritatis quidquid opus foret, paulatim, mollesque per gradus inducerent. Sed vt erant ipsi sibi asperissimi, deque virtute vocationi huic debita opinionem præstantissimam mente præceperant; confestim, & ex abrupto in eam redigere absolutissimam formam cuncta conati sunt. Ac Miro tanquam existimans sicubi desideraretur quidquam, incuriam suam peccari, omnibus locis adesse, cuncta Præfectorum inferiorum officia attingere, vbi que se admisce-re. Vnde fiebat non modò, vt ipsis munerum singulorum procuratoribus grauis esset; sed etiam rei non satis intelligens, non nihil interdum au-

B b 3

604

57
Ludouicus
Consaluius
& Iacobus
Miro reser-
uant Ioan-
nis Regis
confessiones
auare so-
lum studio
humilitatis.

58
B. Ignatio
non omnino
probatum
Consaluij
ac Mironis
factum.

59 etonitatis amitteret. Perturbata igitur domus erat tota: nec sanè causam, si quærimus, leuem sustinebant noui Præpositi, qui dum superioribus mederi volunt in commodis, nec in exigenda disciplina consulunt imbecillis, nimirum exulcerant, quæ sanare non poterant. Vt enim Præpositorum dissolutione torpescunt, ita nimia seueritate exasperantur ingenia: & si peccantibus respondeas ad singula (vt ait Augustinus) non deerit vbi pecces. Tum verò Simonis aduentu, siue admonente ipso (vt suspicio fuit) siue aliquis ex maximè turbulentis, & crucis osoribus (quod potius crediderim) ex ipsius conspectu Simonis, & Collegij in eum caritate, occasione arrepta, Satanicum opus adiuuit; cæpit prior administratio cum posteriore conferri, memoriaque veteris indulgentiæ grauior esse seueritas præsens. Denique multi Simonem velle, non alium Præsîdè. Atque is quidem ad S. Felicem breui fecellit. In Collegio verò rebus in dies turbulentioribus, accessit Salmantica Turrianus, qui mensè Augusto adfuit. Nec quidquam vrgendum priùs existimauit, quàm vt è Lusitania Simon exiret. Itaque in vno è folijs puris, quæ accepisse diximus ab Ignatio, exaratis litteris primo quoque tempore ad Aragoniam se prouinciam iubet conferre. Accessit & Regis epistola adhortâtis, vt quæuis valetudo minus ferret, in obsequij tamen exemplum volens libensque proficisci non dubitaret. Nec sanè canctatus est Simon. Ac Turrianus ad sedandas res torus incubuit. Multi, qui medicinam non patiebantur, & noxij erant exemplo, vel emissi, vel sponte dilapsi. Tredecim è iunioribus tanquàm recudendi sub Tironum Magistro ad S. Felicem missi: ex quibus tandem vix vnus, aut alter in Societate permanlit. Res compositæ videbantur: iamque recesserat in suum Collegium Salmanticam Turrianus. Miro in oppidum Moram euangelizandi causa fecesserat, cum grauius discrimè exoritur. Michaël Gomius, qui socius in prouincia Simoni fuerat, ei que comes abierat, diu natali solo carere non potuit. Relegatus sibi quodammodo videbatur à patria. Ita que eius desiderij non ferens igniculos, valetudinis excusatione, vnde abierat, reuersus est. Hic, vt primùm facultas est data, quò Simonem in prouinciam restitueret, Regis ac Procerum aures fictis criminationibus ac calumnijs aduersus vicum sanctum Ignatium onerasse dicitur. Criminabatur eum ambitione ductum neptè suam in matrimonio collocandam Ioanni Borgia curasse; quem Societatis edidisse iam vota Gomius affirmabat. Pecunias è Lusitana prouincia, vt alij prouincijs consuleret, auertisse: qua in re cum grauem aduersarium Simonem haberet, eum à prouinciæ gubernaculis deiecisse. Prouinciam ipsam spoliassè viris doctis & indigenis, auxillis rudibus & externis: qui prouinciæ sumptibus & impendijs, litterarum se doctrinis ornarent, semper videlicet reclamante Simone. Quibus mendacijs maleuolisque sermonibus adeò breui Regem Proceresque nonnullos immutauit, & abalienauit Ignatio, vt putaretur vulgò Societas in Lusitania ad nihilum reditura. Sed non defuerunt, qui Regem meliùs edoctum de errore deducebant, & B. Patri, cuius in coronam noua hæc gem-

Quæst.
ver. & noui
test.

60

ma inferebatur, continuò restituerent. Exposuit enim Franciscus Henricius matrimonium neptis cum Ioanne Borgia, non modò antequam fieret, Ignatium ignorasse, verum etiam postea impro-
basse factum: non quidem quòd vota Societatis emisisset Ioannes (vt falsò inuidiosè que narrabatur) sed quòd sanè existimabat eum iuuenem ad statum celsiorem diuinitis incitari. Caterùm cum huic neque patrimonium, nec bona ad heredem transitura vlla adessent, ad Laurentiam verò Loiolæam vnicam gentis stirpem ingens pecunia ac Loiola ipsa recidisset; vtriusque consanguineos suapte spòte, nec Francisci, nec Ignatij explorato consensu, connubium transegit. Adeò verò pecuniarum nihil interuersum prouincia, vt Lusitani Patres, cum hoc ipso anno de generali cauissimo procuratoribus cõmunibus Romæ impensis habendo consulerentur, eam conditionem, ne quid amittendum ex prouincia esset pecunia, omnino respuerint. Homines quidem euocatos nonnullos, qui olim remitterentur instructiores: verum tamen ipsum nosse optimè Regem, & in Lusitaniâ, & maximè in Indiâ, plurimos, & egregios ex alijs prouincijs missos cum lucro incomparabili nationum Lusitanici imperij. Hæc cum omnia rex, simulque quid Gomius esset hominis didicisset, quæ mens, quæ studia, quid alij pauci, qui sermones de viro sanctissimo Ignatio tam improbos sererent, & in regias quoque aures conarentur irrumperè, quàm non religiosi, neque germani Societatis filij, quàm nulla verè solidaque virtutis laude præstantes: contrà verò inquantis bonorum omnium, quantum amor disciplina, quanta integritas vniuersæ familiæ moderatori Ignatij, quamque eius in ea tota administranda mens recta, in quem nulla posset eorum rerum suspicio cadere, quas comminisci ac iactare talem in patrem filij degeneres auderent; hæc, inquam, & alia complura cum rex sapientissimus non solum ex Henricio & Consaluo, hominibus de Societate, sed etiam ex Cardinali & Ludouico germanis suis, qui constantia admirabili patrocinium gessere huius Ordinis, accepisset, suspiciones omnes absterit, amorem & benignitatem redintegravit & auxit; probauitque; vt Michaël Turrianus, quem præclaris Ignatij præceptis ad eam prouinciam constituendam instructum nouerat, in Lusitaniâ rursus euocaretur; itemque acciretur Borgia, ad quem & suas propriè litteras dedit. Fuit omnium sententia B. Ignatium quidquid incommodis, quæ subierat, anteuertendis erat necesse, ipso ab initio penè diuinitus prouidisse, nec euentura fuisset, si Turrianus, & Borgia (vt ille censuerat) maturè in Lusitaniam concessissent. Ita est profectò. Summa potissimum capita Deus mouet docerque, ac multa in rebus gerendis per imprudentiam prudentiam nimis administratorum sæpè peccantur. Inter hæc Reçtor Conimbricensis Godinius & ex defectione multorum, & ex
62
Fermanu-
is Goduy
seruor per
vrbem Iesv
diuertent
tue.

61

nister feueritatis fuerat; amulatione priscorum
 Patrum, quos vehemens impetus spiritus sapè
 ad miranda cœpta protripuit, consulto multis
 cum lacrymis Deo, primisque domesticorum,
 exemplum de se ipse publicum constituit sumere.
 Ergo die Sanctorum omnium octauo, conuo-
 catis in sacellum Socijs, monitisque vt preces
 pro certo homine multum indigente (sefe intel-
 ligebat) simul pro Societatis totius, ac potissimū
 Lusitana, atque etiam egressorum ex ea culpis
 ad Deum enixè facerent, nec inde pedem prius-
 quam admoniti essent, efferrent; nudato tergo,
 armatis flagello prodit in publicum. Totam vr-
 bem sese diuerberans obit, ac duodecim ferme
 locis celebrioribus prouolutus in genua, voci-
 bus magnis fletu singultuque interruptis exclam-
 at, Nobiles populisque Conimbricenses per
 Christi redemptoris plagas, quidquid offensio-
 nis ex Collegio Iesu vobis est præbitum, condo-
 nate mihi. En ego ille sum, cuius peccatum est
 culpa, quidquid peccatum est. Iram hanc Dei
 mea commissa commeruere. Sic obita vrbe ad
 Socios in sacello perseverantes cum magno ver-
 berum fragore repentinus ingreditur. Artonit-
 que ad nouam speciem, quid egerit, & quam ob-
 rem, plenus lacrymarum exponit. Nec mora, ce-
 teros ardor idem inuadit, Quadrum maxime,
 qui veluti fuerat administrationis adiutor, ita
 culpæ, si qua esset, se participem contende-
 bat. Ergo certatim is alijque idem sibi vt concedatur
 piaculum, instant. Emmanuel tantisper cuncta-
 tus, dum res consultaretur, denique calentibus
 animis ratus obsecrandum, iussis iterum in
 sacellum conuenire. Hic, inquit, pariter congreg-
 ati, quò fiat diuinissima Trinitati acceptum,
 obsequium vestrum cum acceptissimis Christi
 Saluatoris confociate supplicijs, qui se hostiam
 pro nobis obtulit Deo & Patri in odorem suauit-
 atis. Proponite igitur vobis eam speciem, qua
 totus cruentus cum horrenti spirarum seruo in
 ioculari purpura est productus ad populum: &
 Præsidem audite, *Ecce homo*, clamantè. Tum ho-
 ræ vnus spatium in spectaculi huius cõtemplatione
 exacto, diuina iuuante gratia, & nos in publi-
 cum cum cruce nostra prodibimus. Vix hora ab-
 ierat, cum accensi omnes, iratiq; sibi, & diui-
 num quemdam spirantes ardorem, præmoniti,
 vt non tam lacerando corpori intenti, quàm Do-
 minum cruce oneratum per Hierosolymæ vias
 cogitatione sequentes, & quasi adiutantes irent,
 numero amplius sexaginta validè sese cadentes
 egrediantur. Præferabatur insigne vexillum pen-
 dentis patibulo Christi, præbantque ex ado-
 lescentioribus duo sacris Litaniarum carminibus
 intonantes, quibus reliquum agmen inter plaga-
 rum crepitū succinens in æsto munnure respon-
 debat. Sequēbatur ingens populi multitudo ad-
 mirabunda, quæ ad id spectaculum conuolarat.
 Ita ad ædem misericordie ventum est. Hic mora
 aliqua supplicando ducta conuertitur sub fores
 ædis ad circumfusam multitudinem Rector cum
 Socijs vndique conglobatis: & suis peccatis tri-
 buens, si qua in eorum animis facta offensio sit,
 supplex veniam rogat: insuper obtestans, vt ad
 propitiandum Deum suas & ipsi preces adiungent.
 Quæ cum dolenter, & perquam flebiliter

enunciasset, in eundem fletum auditorum
 adduxit. Tum prope aram regressi, Rector
 recitat preces, ac subinde pariter omnes cum
 more & lacrymis, misericordiam comprecantur.
 Non defuere, quibus hæc sancta quadam stulti-
 tia videretur. Necessarium certè exemplum tale
 non fuit: mirum tamen quantum & animos ci-
 uium calumnijs desertorum exulceratos lenijt,
 & Sociorū pectora, quodam quasi horrore per-
 fusa, grauitèrque concussa, ad suscipiendos cele-
 stis sapientiæ satus instaurauit. Inde quasi ab se-
 cunda origine ritè constitum, radicibus per ad-
 uersa altè actis, ac stirpibus segregatis incommo-
 dis, Conimbricense Collegium lætius felicius-
 que resloruit: ediditque deinceps perenni vber-
 tate Europæ, Africa, extremisque Asiæ gentibus
 saluberrimas fruges. Laboriosa quoque Patrum
 præcipuorū valuit vehementer industria ad no-
 men pristinum decusque Collegij sustinendum:
 ijs enim per oppida ad euangelizandum sparsis,
 quæ feliciter vbique gerebant, secundo rumore
 longè ac latè celebrabantur, tam clara Mironis
 fama, vt non nemo diceret, proxima ijs, quæ In-
 dia de Xauerij sanctitate sentiret, Lusitaniam de
 virtute Mironis existimare. Is in Archiepiscopatu
 Eborensi cum interesset concioni, quam penè om-
 nem bonus Ecclesiastes in Societatis accusa-
 tione ponebat, stomachantibus & digredienti-
 bus multis, humilitate ac modestia summa perse-
 ueravit: atque vbi descendit è suggestu Prædica-
 tor, coram populo Miro ad eum accedens, ma-
 num suppliciter ad exosculandum poposcit, por-
 rectamque summa reuerentia osculatus est. Præ-
 clara enim uero maledicti ratio diluendi, quam
 spectatores vel lacrymis comprobauerunt. Verum
 è vetustis Lusitaniæ Partibus, nec magis antiq; uita-
 tate, quàm virtute præstantibus, duos hoc anno
 mors rapuit: Ioannem à S. Michaële, virum Dei
 donis multis insignem, solidaque suggesti laude
 pollentem, & Consaluum Mederium, cuius in
 seuerissimo vitæ instituto æquabilis perpetuaq;
 constantia eminebat. Quippe compluribus an-
 nis senas quotidie præter sacerdotale pensum,
 precatiōni meditationique horas impendit, ter-
 nas à cœnula ante quietem, totidem post degusta-
 tam quietem ante diluculum. Vbi dilucesceret,
 descendebat in templum, flexisque ante Diuini-
 simum Sacramentum genibus primas sacerdotals
 officij preces exquebatur, tum alias ex inter-
 uallo. Denique Sacrum faciens, dansque operam
 contentibus (ab quo sacro iudicio sermocina-
 tiones alienas seuerissimè dicitur arcuisse) nun-
 quàm toto matutino tempore pedem de templo,
 nisi quid obedientia interdum caritasque præscri-
 beret, efferebat. Spatium verò pomeridianum,
 si otium daretur à contentibus, rerum studijs
 sacrarum totum dicebat. Porro quotidianam se-
 narum meditationem horarum, nunquam ne in
 itinere quidem omisit: magna quin etiam ex par-
 te retinuit supremis vitæ diebus, cum pessimè af-
 fectum corpusculum penè spiritus defecisset.
 Paulò ante excessum, aliquot Patrum accitis, sa-
 crum cereum iussit accendi: tum Symbolo Apo-
 stolorum prolato. In hac, inquit, fide institutus
 sum, in hac vixi, in hac morior testorque, si quid
 fortè in extremo agone excidar mihi, iam nunc

65

*Egregia de
 Mironis
 virtutis
 opinio.*

66

*Mors Ioan-
 nis à S. Micha-
 ële & Con-
 salui Med-
 erij.*

indictum & irritum velle: ac protinus brachio porrecto, cereoq; manu prehenso, Vt lumē hoc, inquit, oculos illuminat corporis, sic ego credo Dominum Iesum illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum: quia ipse lumen verum & æternum est. Quæ magno sensu cum protulisset, continuans inde sancta cum Deo colloquia, Ecclesiæ mysterijs omnibus præmunitus, euolauit è corpore pridie Nonas Aprilis.

67
Res Brasili-
lica.

In Brasilia ad incrementa religionis Barbarorum mitescebant ingenia. Pernambuco, quæ ex præcipuis Brasiliæ colonia est, magnum Ethnorum numerum fama Patrum longè lateque manans, ad eos visendos & audiendos, è locis etiam remotioribus excitabat. Confluebant ad eos o-nusti muneribus & commeatu, benedictionis vt fructum munusque referent. In eo tractu pagi cuiusdam Ethnici, cum Patrum consuetudinem non ignorarent, in statuendis, quacun- que ingrederentur, certa per interualla, veneranda crucis insignibus; ad eorum aucupandam ob- lidendamque benedictionem anteuerterunt ipsi, quod erant illi facturi, locoque percommo- do augustissima illa fixere trophæa. Hic Patrum præstantes aduentum eliciebāt denique quod volebant. Quos cum sic affectis & paratis ad bap- tismum animis præcones Christi sentirent, eorum de numero centum in catechumenos ad- scripserunt. Verum inde regressis præcipua vete- rator è gente astucia, magnæ olim auctoritatis in populo, sed tum, iam Christo conualescente, nullius; vt eodem recuperaret amissam, mentitus est apud vulgus, se generis propinquitate Patri- bus esse coniunctum, & vera esse, quæ doceren- tur ab ijs, vt item illa, quæ doceret ipse. Etenim se ita, vt Patres docebant, iam abiisse semel è vita, & iterum in eam rediisse. Quibus artibus atque mendacijs suarum opinionum commenta sim- plicibus obtrudebat, plurimosq; fallebat. Quod cum Patres in reditu cognouissent, & veterato- ris fraudes aperuissent; odio iustissimo populus inflammatus contineri nulla ratione potuit, quin scelus illud, immanemque pestem de medio re- pentè tolleret. Hæc Pernambuco cum fierent, in- de ad urbem S. Saluatoris sub ieiunij magni exor- dia Nobrega reuersus, non Lusitanis modò ex- colendis ingenti labore (vt præter cætera, etiam ipsa in vrbe, & in oppido, quam Villam veterem vocant, bis diebus sanctionibus, cum rem diui- nam faceret, tum populum alloqueretur) sed ni- hilo minore cura in Ethnicis edocendis versatus est. Horum circa Bayam aliquot pagi tum erant, inter quos nonnulli sacro iam perfusi lauacro vnâ cum paruulis filijs; cum vitam nilulo minùs feruam, & vitia pristina retinerent, animadu- ersum est, eos ferè omnes, intactis bonis extinctos vnâ cum liberis; sic vt vlcisèi parentes noxtos, in- nocentium puerorum misereri voluisse Deum satis perspicuè cerneret. Quæ res cæteros sic ex- terruit, vt qui duci ad officium nisi coacti initio non poterant, vbi deinde admonerentur, ne si- mili supplicio plecterentur, sine recusatione pa- rarent. At Satanas, qui vbique sui semper est si- milis, hinc occasione arripuit exacuendi suo- rum satellitum linguas in nomen famamq; Chri- sti prædicatorum. lætabant eos, quocunque ve-

68
Fama calli-
dita Brasili
impostoris.

69
Vitia diuina
in malos
neophytos.

70
Satanæ
fraus in de-
torrendu à
sua Ethni-
cū.

stigma ponerent, eò morbos, eò lues importare: nihilq; ab eis tutum, nihil periculo vacuum esse. Quibus obtreccationibus credulum vulgus in fraudem & errorem inducū, quàm longissimè à salutaribus refugiebat magistris, cōgressum hor- rebat, vitabat aspectum: cumque auditum esset eos per vias aliquas iter esse facturos omnis com- mora vicinitas, incenso pipere & sale, vt solent in abigendis prodigijs, eos conabantur arcere. Sed tam impudens Ethnicorū mendacium con- trarius refutauit euentus. Nam qui certam quo- cunque venissent, putabant importare pernici- em, ij suo aduentu salutem plurimis afferebat.

Faciebant Patres iter adiuncto sibi puerorum agmine per vicos pagosque nonnullos, vbi tussis importunissima omnium ferè peccata quatiebat, plurimosque sternebat; & enecabat; cum repen- tino Patrum eliditur & finitur aduentu. Quæ res vt obtreccantium ora concludit, & mendacia ap- pertè coarguit, ita eos qui se abalienarant recon- ciliauit, planeque restituit. Obeunt vicinos pa- gos sacerdoti nostro puer iam moribundus & de- relictus à suis, sanandus offertur. Hunc Pater ad baptismum à parentibus depoposcit, cui cum æ- grè quippe Ethnici concessissent, intinctum illi- cò sanum reddidit. Contubernio puerorum præ- erat Saluator Rodericus, quos ita virtutis ad om- nem laudem informabat, vt magna in ijs spes Brasiliæ adoleceret. ij cum in publicum de more procederent, Litaniarum diuinæque legis carmi- na concinentes; adeo spectatorum oculos sua pietate, toriusque oris compositione tenebant, vt Lusitani patresfamilias non dubitarent libe- ros suos ad eundem numerum & gregem adiun- gere. Sequebatur eorum agmen cantus suauitate suspensus populus frequens, & ad carmen Lita- niarum modularis vocibus respondebat. Cir- cumducebantur instructo agmine interdum cruce prælata, Ethnicorum inter mapalia, vocum & quotumdam gentis de more crepitaculorū can- tu. Animaduersum quippe est nihil tam in Brasiliensium animos molliores influere, quàm va- rios canendi sonos. Sic enim concentu permoue- bantur, vt in eo felicitatis summam reponerent; ac Patres ad Christianam religionem eos adhor- tantes, vt sermonem ad eorum captum accom- modarent, hanc dicerent concentum musicum esse verissimum. Ea causa pleraque Christiana disciplina mysteria, quo dulcius asperis manda- rentur ingenijs, pijs cantibus intexebant. Et erat in ea sententia Nobrega, potuisse perfacile lumē Euangelij vel in vltimam inferri Brasiliam, si pri- ma eius prædicatio iucundis modulationibus condiretur, vt captis animis suauitate concentus ad visitatos familiarisque sermones sensim dela- psa descenderent. Simplicem quoque innocen- tium puerorum fidem non raro Deus admiran- dis operibus comprobabat. Diuenterant hi fortè pueri nobilem penes Ethnicum, & Christianis amicum. hic cum suam ad eos filiam grauitè æ- grotantem adduxisset, vnus è pueris præter cæ- teros fide accensus, filia salutem nihil hæsitans pollicetur. Fusis à toto grege precibus promissa redduntur: melius fit puella: paucis diebus tota sibi ipsa restituitur. Cuius rei admiratione per- motus Ethnicus pater, filium in superis, quem

71
Ades Deum
mira vi
prædicato-
ribus Euro-
gelij.

72
Muscum
cantu mi-
risicè totus
Brasiliæ, vt
in eo sum-
mam felici-
tatem repe-
nant.

73
Puerorum
Christiano-
rum efficit
fides.

habe-

habebat elegantissimum, sacris imbuendum mysterijs, & Christianis præceptionibus excolendū vltro dedit, quem illi in suam disciplinam acceptum, breui temporis intervallo ad fontem sacri baptismatis perduxerunt. Tantum autem his pueris Ethnici tribuebant, vt quacunq; nosset eos iter habere, vias sternerent, & iter illud ornarent, eosq; veluti singulari quadam sanctimonia præditos, omni significatione honoris & humanitatis exciperent: nec in eorum conspectibus auderent exiguum aliquid ex humanis carnibus delibare. Quem ferinum morem cum metitō sacerdos noster horreret, ad eum tollendum, totaq; ex ea provincia stirpitus extrahendum, id salubriter excogitauit; vt quacunq; per oppida pagosq; transfiret, cunctis inspectantibus, nuda terga multo verbere cruentaret: percunctantibusq; respondebat ea se ratione tentare, posset nec ne supplicium imminens diuinæ iustitiæ ab humanæ carnis voratoribus deprecari. Quo documento spectaculoq; perterriti respicere complures, sibiq; ipsi legem seuerissimam indixere, ne quid in posterum è tam nefandis dapibus atrectarent. Cæterum puerorum speciosis exemplis die progrediente fiebat, vt omnibus penè locis, vbi sua Lusitani propugnacula & arces habebant, certa eis domicilia extruerentur: in eamq; rem sumptus suggererēt, & serui, qui quotidianum eis victum colendis agris piscandoq; conquirerent. quod erat profectō latissimorum tum feracitate, tum rerum vilitate procliuē. Tres igitur iam domus erant continendis hisce educandisq; puerorum gregibus institutæ: in vrbe S. Saluatoris de qua hactenus fuit sermo, in oppido S. Spiritus, quæ ingens accepit incrementum, deductis eò à P. Emmanuele Paiua tribus de orbium numero pueris, quos optimè eruditos Petrus Domenecus è Lusitania miserat. Tertia, & florentissima in colonia S. Vincentij. Vtibus alijsq; in præfecturis pari propemodum laude Sociorum elaborauit industria. Hoc primum anno primum habuit Pastorem Brasiliensis Ecclesiæ Petrum Ferdinandum, qui vrbis S. Saluatoris propriè Antistes, cæteræ autem Brasiliensis oræ generalis Commissarius (vti & successores deinceps) est nominatus.

74 *Ferunt quosdam Patrum in tollendo vna humanarū carnium.*

75 *Domicilia exciuntur pueris educandis.*

76 *Primum Brasilia Episcopus.*

77 *Indica res.*

78 *Cocini res à Xauerio gesta.*

Apud Brasilos hæc gerebantur, hæc apud Indos. Remeauerat è Iaponia Xauerius cunctis expectatissimus, auxitq; Cocini gratulationem publicam singulari exemplo modestiæ. Sodalitas honestissimorum virorum sub Dei Matris patrocinio & nomine suam ædem Societati tradiderat; non tamen tanto consensu, quin aliqui Sodalium reclamarent. Quorum vocibus ita cæteri commoti sunt, vt ad litem postea veniretur, & Alfonsus Noronia Protex non neminem è primarijs impotentius obluçantem daret in vincula. Inde cuncta concussa est ciuitas, & in Societatem grauissima exarsit inuidia, ac præsertim in Antonium Gomium (quo Prorex plurimum utebatur) tanquam in aliena tecta ac templa per vim vellet irrumpere. Hæc flamma tamenti cum die, tum Sociorum sedulitate magna ex parte confederat; tamen Xauerius, cui nihil erat potius recto exemplo, bonoq; Societatis nomine, ne qua Euangelio poneretur offensio, resecisissis Go-

mijactis, ritè contestatum voluit, Socios deinceps, si Sodalitati videretur, precariò æde illa perinde, vt ante donationem, vsuros. Quæ res non exulceratorum modò ciuium per sanauit animos: sed omnes modestiæ sancti viri admiratione compleuit. Et, vt intelligas nihil esse sincera virtute, ac præsertim submissione animi questuosius, non longo post tempore summa ciuitatis gratulatione vltro à Sodalibus, & quidem melioribus conditionibus eadem Societati ædes est reddita. Xauerius cursu repetito, Goam, quò iter intenderat, Februario mense peruenit: cuius aduentus, quo diutius ac longius abfuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiæ attulit. Vix egressus è nauis, priusquam Societatis tecta subiret, rectâ suis moribus, ad ægrotorum hospitium. Hic eos blandissima oratione solatus, ad Collegium continuò pergit, vbi agebat Gaspar Berzæus: vt per beata sibi videri posset tum Goënsis ciuitas, cui duo illa Orientis lumina vno tempore spectare licuit. Post primos ac dulces amplexus, post mutua salutationis & gratulationis officia, quesitum ecquis domi iaceret ægrotus. Cum responsum esset, decumbere dumtaxat vnum, eumq; cum extremo vitæ periculo; hunc videlicet sibi visendum protinus & consolandum censuit, priusquam in cubiculum se reciperet. Vt autem ex viro sancto suauitas quædam spirabat, & caritas omni melle dulcior, oppressum vi morbi fratrem, fiducia tamen animi plenum (nunquam enim, quamuis desperatus à cæteris, spem ille abiecerat, modò ante supremum diem Xauerius adesset) suis Xauerius ipse sermonibus, impositisq; capiti manibus, & consueta in ea re ex Euangelio effatus verba, velut à morte ad vitam mirabiliter reuocauit. Cæterum domi non vsquequaque res lætas offendit. Collegij Rector Antonius Gomius, existimans Paulum Camertem, quem Xauerius vicarium suo loco reliquerat, præ nimia simplicitate Societatis rebus administrandis minus idoneum, non solum, quæ Rectoris erant munera, tanquam Paulus nullus esset, arbitrato suo gesserat: sed eius quoque paulatim partes inualescat, tum Goæ præscribens quod ipsi venisset in mentem, tum in sedibus provincie reliquis. Itaque Paulus mitissimus ac modestissimus vir, facile ne contenderet cedens, in valedudinarij sui procuratore se cum tranquillitate animi maxima continebat. Gomius autè (nam sanè nisi paulò contumacius imperiosiusq; ingenium cuncta corrumperet, donis humanis diuinisq; compluribus eminebat) nobilitate ad se conuersa, ipsoq; Prorege, eò demùm processit, tantumq; sibi potestatis assumpsit, vt Indos adolecentes semel vniuersos, corruptiores quorundam mores non ferens, è Seminario amandaret, eorumq; loco pueros Lusitanorum sufficeret. Id verò impleuit admiratione & sermonibus Goam, eos eiectos è Collegio, quorum causa ipsum primò esset Collegium institutum, tamq; late manans, & spei tantæ opus interuersum. Hæc igitur Xauerius vbi cognouit, prout res poscebat, eiusq; caritas, quæ ad Ethnicorum, recentiumq; Christianorum opem tanto studio ferebatur, vehementer indoluit. Atque, vt modò Cocinensem plagam, ab eodem homine factam sanauerat, ita Goanam cura-

79
Modestia
vii.80
Ægrotum
Goæ fratrem
sanat.81
Antonium
Gomium
ab Societate
dimittit.

cura-

curaturus, protinus Seminarium restituit, diuersarum nationum adolescentibus pristino ritu adlectis, facta insuper potestate Gaspari orbis contubernium puerorum condendi, quod is meditabatur, & ciuitas exoptabat. Post hæc aliquod de ipso Gomio sumpturus exemplum, durum ac resistantem reperit: cumque remouendum Goa censeret, quamuis multi Procerum ac Prorex contra omni ope tetendisset, constantissimè vrsit inceptum: eoque impensius, ne exitiale posteris traderetur exemplum, religiosam obedientiam per exterorum potentiam conuellendi. Non igitur abstulit quo ad tandem enicit, vt in arcem Diensem concederet, quin & postremò Goa recedens, adiecit, vt penitus à Societate segregaretur. Tanti modestiam, tanti religiosi obsequij custodiam faciebat. In quo licet agnoscere confessionem beatissimorum Patrum Ignatij, & Xauerij planè mirabilè. Hoc enim ipso tempore dum tot alioqui insignem dotibus virum, secutosque eum nonnullos Xauerius in India ab Societatis recidit corpore; Ignatius in Europa datis in omnes prouincias literis, seuero obedientiæ imperio cauit, ne quis Moderatorum pareretur contumacem quempiam inter suos versari, sed cõtinuò eieceret: præsertim si illi ipsi, qui præessent, obedire negligenter. Ne qui debent cæteris officij omnis, sed obsequij in primis, quasi facem præferte, eorum si tolleretur contumacia, sit in commune nocentior. Nimirum vnus idemque spiritus tantis interval-
 82
Obadientia quam cura esse Ignatio, & Xauerio.

lis disiunctas Ignatij & Xauerij mentes afflabat. Quo certius appareret præcipuum decus huius familiæ, & quasi characterem, non humanò eius conditorum sensu, sed consilio planè insituroque diuino in præstantissima obedientia situm esse. Nec illud fuit obscurum æternæ illius mentis indicium: quòd Michaël Nobrega, & Andreas Monterus, paulò postquam ab Societate Gomij causa recesserant, apud Maschatum comprehensi à Turcis, turpis suæ fugæ dedere pœnas. Ac Montero quidem per summam barbariem caput à cervicibus est abscissum. Nobrega verò seruitori miserè addictus, ac Memphiim abductus, cum Christianos alios Lusitani redimerent, æquissimo Dei iudicio, vnus ipse in compedibus est relictus. Tamen multo intermissis temporibus ab Armuziæ Præfecto & ipse redemptus, suum peritus errorem, ad Societatem, vnde abierat, se recepit. Ipse autem Gomius misericordia Ignatij claris pœnitentiæ signis exorata, dum ad illum in Europam nauigat, factò naufragio perijt, elutis, quemadmodum sperare fas est, ea pœna noxis, quas bonis tam multis minus cautè passus erat interfecit.

84
Decernitur legatio ad Sinarum regem.

Interim Xauerius, vt erat ad liberandos superstitionibus Sinas intentus, totus versabatur in eo, vt Alfonso Noroniæ Indiæ Proregi, Ioanni-
 85
Xauerius prouincia Indica statum ordinat.

que Albuquerque Goano Antistiti suis & Pereriæ consilij apertis, Sinensem legationem vrgeret; cuius ipse comes ac socius in regnum illud tam vndique septum, & peregrinis omnibus interclusum liberè penetraret. Eius legationis princeps declaratus est Iacobus Pereria vir singularis integritatis, & ad Xauerij voluntatem ac studium quodammodo factus. Is quanquam Malaca subsisterat, tamè eius procuratores in ador-

nanda professione illa, comparandisque pro dignitate muneribus, totoque legationis apparatu nullis impendijs sumptibusque pepercerit. Xauerius autem tali comitatu merito lætus, confectis & ipse rebus omnibus intra mensem, quæ ad maturandam professionem pertinebant, acceptisque à Præfatore Episcopoque diplomatis, & conciliandæ fidei litteris ac muneribus ad regem Sinarum; ocius ad ordinandam accuratè Societatem, ne quid per eius absentiam detrimenti caperet, animum contulit. Omnia autem perinde constituit, vt nonnunquam amplius ad ea componenda rediturus videretur. Per eos dies in cohortandis instituendisque domesticis creber fuit: quorum studijs atque rationibus vbi satis superque consultum existimauit, conuersis extemplo curis ad alia subleuanda, & suis operis instruenda domicilia, ex Sociorum Franciscum Henricum: ex Socijs autem auxiliarijs, qui que præditi sacerdotio non erant, Meliopotam Ioannem Lupium, in oram Piscariam Ludouicum Mendium, qui vitam ibi gloriosa, (vt post referam) nece finiuit, abire iussit. Tres in expeditionem Iaponicam destinauit, Balthasarem Gagum sacerdotem, & laicorum par Fratrum Petrum Alcaçeuam, & Eduardum Siluam, quos Malacam vsque ducebat secum. In Lusitaniam verò, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primùm Regi, tum Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petenda ab vtroque Sociorù auxilia, Andream Fernandium singularis innocentia virum, Armuziæ ad Societatem adiunctum à Gaspare, cum Bernardo Iapone misit. Nam Matthæum eius comitem mors abtulerat. Ad extremum Goano Collegio, vbi triginta amplius de Societate debebant, Gasparem Berzæum, & simul Indiæ prouinciæ vniuersæ suo loco præfecit. Cuius Xauerius prouolutus ad genua, vt cæteris præter exemplo, qui dignitate præibat, primus eius se imperio potestati que subiecit: postque eum, si quid humanitus eueniret, deinceps successuros Emmanuelem Moralem, & Melchiorem Nunnium nominauit. Non potuit non commoueri siue illa Gasparis tanta modestia studijs humilibus assucta nouo onere præfecturæ, siue latissima illa caritas iam Sinas & Iapones, & orbem complexa totum, procurationis domesticæ quasi restricta compedibus. Verùm obedientia tandem ad normam gnarus omnia religionis hominibus exigenda, Xauerij auctoritatem veritus, onus impostum haud pertinaciter repugnans accepit. His alijsque rebus cum è domestica disciplina, tum è publica utilitate compositis, cum dies professionis instaret, ortus est in digressu non sine multis mutuique lacrymis, veluti præfagis supremi congressus, domi singulos amplexari, illa identidem inter amplexus iterans & ingeminans, quæ sepè alias vltimauerat verba, Constantia, Fratres, in antiquo proposito, Amor instituti Societatis, Alta humilitas in agnoscenda conditione vestra, Obedientia alacritas non in actione modò, sed in voluntate insuper & iudicio. Quibus breuibz nouissimique

85
 Xauerius prouincia Indica statum ordinat.

86
 Gaspar Berzæus Iapone Xauerij Indiæ prouinciæ præficitur.

milique præceptis in memoriam cuiusque redactis, Goa discessit feria v. maioris hebdomadae, qui dies, vt ex Mathematica ratione constat, in xviii. Kalend. Maias incidit. Medium ferè Malacense iter emens fœda tempestas adoritur. Cuius horrore perstrictos æquè nautas atque vectores, Xauerius certo vultu fermoneq; confirmans, & effusus ploratus inhibens puppim scandit, facrorum cinerū thecam linea suspensam vnus trinitique Dei nominibus inuocatis eiacular in fluctibus; rursusq; ad preces, & ad expiandos confidentium animos sub tabulata succedit. Interea è sacræ illius thecæ contactu tumidum mare deferbuit, ventus remisit, & tempestate commutata, læta tranquillitas remeavit. Ita quos modò paucior insolens occupauerat, hos excipit tanta repente securitas, vt admonendus nauarchus à Xauerio fuerit, à gubernaculis oculos ne deiceret, haud enim leuius superesse discrimen. Nec falsa prædixit. In breuia lyresq; mox illara carina, nihil factum est propius, quàm vt allisa funditus interiret; interitura fortasse, nisi præuisum antè discrimen Xauerius deprecator auerteret. Non hic vaticinandi finis fuit. In eodem Malacensi cursu, cum longè adhuc abesset ab vrbe, nec vllus intemuncius per eos dies inde venisset; à vectoribus repente contendit, vti Dei numen ciuibus Malacensibus, qui præsentibus morbis tenerentur oppressi, sollicita prece placaret. Cuius haud inanem leuemq; suspensionem fuisse, sed notitiam iniectam diuinitus, tum demum illi sensere, cum appulsi Malacam, graui lue populatam urbem vexatamq; viderunt. Quæ lues orta primum è recentis obfidionis angustijs, per ciuium deinde vagata capita, aduenas quoque magna clade corripuit. Denique in ipsam, quæ Goa recens aduenerat, classẽ serpẽdo peruasit. Quamquam diuina benignitate perfectum est, vt, cum in ea ipsa nauì, qua Xauerius est vectus, homines sex & triginta ceciderint lue illa grassante, ex eius tamen comitibus desideratus sit nemo. Ipse autem tanquam in paratam sibi messem continuo manum iniiciens, simul calamitati publicæ leuandæ, simul maturando legationis negotio, animi caritate, qua solebat, adiecit. Aluarum in primis Taidium decumbentem inuisit, eiq; deinceps omnium sedulitate officiorum adfuit. Vetus erat is Xauerij amicus, iamq; Malacensis designatus arcis Præfectus, eidem maritimam eorum tractuum præfecturam Xauerius ipse Goa derulerat. Itaque tamen nulla erat causa, nullum ius, tamen, si qua fortè hominẽ libido transfersum ageret, poterat legationi moras iniicere. Ac Xauerius, qui videbat quanta res ageretur, diabolom nequaquam quieturum intelligens, semper timuerat, ne quid tam felicibus cœptis obstaret. Hoc igitur impensius hortabatur domesticos, vt eam expeditionem Deo precibus quàm accuratissimis commendarent: hoc item officiosius Aluarum demereri studebat. Ceterum nec timor inanis fuit, nec beneficia vlla quidquam, aut officia valere. Sensit Pater è primo congressu Aluarum legationem illam Pereriaz decretam tam honorificam ac quaestuosam animo non satis æquo tulisse. Pereria nondum ab Sunda, quò negotiorum abierat causa, reuerte-

rat. Sed vt mox adfuit, sedulo eum Xauerius mouit, quàm se modestissimè gereret, nec summo vellet iure contendere: sed totam rem Aluari potestati permitteret, vt hac illum modestia deliniret. Is autem Pereriaz inuidens incrementis, vt qui iam pridem ei erat infensus, ne legationem illam obiret, impendentem vrbi cautatus obfidionem, atque infrequentiam coloniaz, Pereriaz nauim, ipsamq; Pereriaz portu excedere omnino vetuit, ipso ad se nauis gubernaculo afferti iussu. Xauerius autem pro causa grauitate sollicitus, allegare principes ciuitatis, amicosq; communes ad Aluarum, orare per sese omni animi demissione, ne cursum moretur Euangelij, obtestariq; per Christum, ne se cum legato, quem Prætor Indiae destinasset, Sinarum profectioe prohibeat. Verum, vbi nihil proficiunt preces, cepit sensim intermiscere terrorem, explicans quanta sibi ipse damna conscisceret. Primum igitur Franciscus Suarius Malacensis Pastor, & Vicarius idem Episcopi, ad illum cum litteris Goani Antistitis accessit, grauiusq; admonuit, videret etiam atque etiam quantam rem disturbaret, nec committeret vt Antistitis obfistens imperio, iram in se diuinam atque etiam Regis accenderet. Sed nihil Episcopi litteræ, & Vicarij valuit denunciatio, nisi vt obfirmatus animus obdureceret magis. Tum Franciscus ipse Aluarus, qui Malacensis ea tempestate Præfectus & iudex erat, eundem conuenit simul cum litteris Regis Lusitani, in quibus sui esse consilij testabatur, cum Xauerium in Indiam mitteret, vt Euangelium per omnes Orientis oras promulgaretur: simul cum Alfonso Noroniæ Proregis decreto, quo si quis legationem Sinicam impediret, reum perduellionis faciebat. Hæc coram multis recitata cum audisset Aluarus, stomachabundus ab sella surrexit, solumq; pede percutiens, Quid mihi negotij cum Proregis decretis, clamat, cum sciam magis è Regis re futurum, hæc si legatio non mitteretur? Tum igitur Xauerius, qui nunquã ad eam diem publice se pro Apostolico Nuncio gesserat, vt presentem ei terrorem iræ cælestis incuteret, illud esse tempus existimauit, quo modestiæ & humilitatis Christianæ magnanimitas prodere- tur. Pontificis Romani diploma diu recõditum, quo Apostolicus Nuncius creabatur, & anathema grauissimum infligebatur ijs, qui eius in augenda religione conatibus obstiterent; inuitissimus quidem, sed profert tamen, non tam vulneris imponendi, quàm deterrendi gratia. Eius denunciandi negotium Ioanni Suario tradit, qui continuo Aluarum adit, nec magis iudicis, quàm patris officio, durum anathema vbi proposuit, orat per Christi mortem & obtestatur, ne in tam graues mortiferasq; plagas cum dedecore probroq; coniunctas sciens ac prudens se ipse præcipiter: ne uel tam grandi & inexpiabili scelere se obstringat, pro quo pœnas sua opinione maiores cælesti Numini sit daturus. At ille, quem ipsa iam pugna pertinacius fixerat, ne intentato quidem tam graui vulnere, auctoritate Romani Pontificis ab obstinata voluntate discessit. Quin potius (vt nunquam potest scelus sine scelere defendi) sancto viro conatur infamiam aspergens, tanquam sanctitatem & Apostolicas ementiens

87
Tempestate
Xauerius
sacra reli-
gionis sedat.

88
Multa præ-
dicat.

89
Legatio Si-
nensis impe-
ditur: &
alia à Xa-
uerio gesta
Malaca.

91
Xauerij pa-
tientiã si-
mulq; con-
stantia in
Euangelij
causa.

92

lx.

93
Xaverius
anathemat
te constri
ctos decla
rat qui le
gationi ob
stiterant.

litteras, deludendis gentibus nomen sibi celebre venaretur. Ita consilium omne Xaverij, & diuina illa instituta legatio vnus hominis vitio euerfa est. Tum verò Xaverius tam proicte infestus audacia, vt suæ statueret seueritatis exemplum, ceterosque redderet tardiores ad impediendos conatus pro Euangelio, proque animis laborantium; pronuntiandum curauit, Præfecto maris, eiusque administris ac satellitibus nominatim Pontificia auctoritate interdictum esse sacris; non vt eis nouum vulnus infligeret, sed vt memoriam inflicti reuocans, medicaminis admoneret. Ea de causa ad Gasparem Goani Collegij Rectorem ex Sanciano litteras dedit, vt ex Episcopi auctoritate pronuntiandum idem ritè curaret. Nihil autem ex omnibus ærumnis atque molestijs, quas perpessus erat in omni vita Xaverius, acerbius ei accidit, quàm quòd per eum, à quo minimè oportebat, tanto rei Christianæ damno, ad nihilum profectio illa recidisset. Non enim diuina gloria, & saluandarum zelus animarum hebes ac stupidus est, sed eorum, in quibus verè est, vrit depascitque præcordia. Quòd si vel ad vnus offensionem vrebatur Apostolus, quid æquum erat, quamuis multùm à Pauli caritate abesset, sentire Xaverium, cum de regno inter omnia terrarum regna florentissimo & maximo, & populis innumerabilibus ageretur? Tot æquorum spatia ab Iaponia Goam, inde rursus Malacam decursa, tot frustra tempestates exhaustas, tantum etiam à Pereria frustra factum impendium: denique Christi causam per eum, qui promouere maximè debuit, debilitatã, oppressam. Mæstus igitur non tam sua, quàm Præfecti vice sitomer scelere periclitantis ingemuit, elata voce canens violatorem illum humani diuiniq; iuris, breui suæ cupiditatis ambitionisque supplicium, non pecunia solùm & honore, sed etiam corpore luturam. Neque aliter cecidit. Nam paulò post Aluarus lepra terretima cooperatus, cumque alia multa in omnium oculis deliquisset, & eadem audacia, qua Xaverij auctoritatem, Præregis cõtempisset imperium, cõfestim, quasi deficere moliretur ab Rege, comprehensus oneratur catenis, & vt erat vincetus, Goam, inde in Lusitaniam ad Regem pro meritis multandus abripitur. Ibi vltore Deo fortunis omnibus spoliatus, notatus ignominia, æternis tenebris addictus, supra lepram fœdissimã ab amicis demum & propinquis ob apostema intolerandi fœtoris derelictus interiit. Porro Xaverij solida & perfecta virtus nunquam magis eluxit. Maxima enim animos si non frangunt, obstupesciunt. Is autem toto hoc acerbissimo tempore nunquam destitit faciente per urbem lue ægotantium animis corporibusque consulere. Obibat vias & litus, passimque sub dio, vel sub bombardarum tegminibus stratos solabatur alloquio, recreabat munitulis, deducebat in teçta, ostiatim receptaculũ miseris per Dei amorem conquirens, postquam valetudinaria & ipsas Collegioli complerat angustias. Noctes autem ante aram maximam genu flexo ducebat in somnes: illud necessitati quietis impertiens, quod interdum furtim lassitudo deciperet. Super hæc ad illustriorem patientiæ co-

94
Diuina vltio in Aluarum, qui legationem Sinicam impediuit.

ronam tot tantisque suis presso calamitatibus placuit æquissimo rerum arbitro, etiam, quas id tempus in Lusitania Societas patiebatur procellas adijcere. Certum est, pridie quàm Malaca discederet, cum se demississet in lectulum, eoque perstaret habitu, vt nec sopitum, nec sanè vigilem posses dicere, Socijs inter admirationem & curam interpellare non audentibus, sed in euentum intentis; demum instar hominis ex labore grauissimo spiritũ colligentis surtexisse, Ignoscat tibi Deus, ignoscat tibi Deus, ingeminantẽ, cum procella eius auctorem ex nomine compelleret.

Iam verò, tamenli tanto præsidio ac spe legationis subito destitutus, in consilio tamen fortiter perseuerans, quoque magis deessent humana præsidia, hoc Deo fidendum amplius intelligens, eam penetrandi ad Sinas rationem excoçitat. Sinæ alicuius colligere, seu mercari gratiam statuit, per quem in continentem furtim abijciatur. Nam quia fama acceperat, in Sinarum regno plurimas esse custodias, easque victorum numero referissimas: peregrinos autem, qui sine fide publica eò penetrassent, æternis vinculis tenebrisque mandari; hos inter vincetos Xaverius, quæ erat eius incensa in animos caritas, vt conjiceretur optauit: vt his primum tradita Christi lex, per eos deinde missos è tenebris ad proximum quemque manaret. Sperabatque per eodem insuper, si Deo cordi foret, curatum iri, vt ipse quoque missus è vinculis Christi legem doctrinamque diffunderet. Ergo spem ingressus, quod Christianus homo prohiberet, id per Ethnicum consequendi, Balthasare Gago, Oduardo Sylua, & Petro Alcaçeuia, quos Goa duxerat, pergere in Iaponiam iussit, Ioanne verò Beira, qui ex Molucis adfuit, Goam ad auxilia deducenda missos; ipse Malaca, vno sibi relicto socio Alexio Ferreria, cum interprete Sina consensurus egreditur, multas interim vrbis illi clades calamitatesq; denuncians. Prosequantur abeuntem officiosè permulti. Quorum è numero Vicarius modestè suggestit, vti Præfectum salutarurus adiret, ne sermonem hominibus daret, si, prætermisso salutationis officio, velut alienior iratiorque discederet. Cui Xaverius, Egõne vt hominem à Fideiium communionem seiuñctum atque seclusum saluandi causa conueniam? Nunquam ego illum, nec ille me in hac vita videbit, ac ne post mortem quidem, nisi tum, cum apud Christum iudicem cum in valle Iosaphat accusauiero, quòd insanæ cupiditatis æstu & ambitionis ardore, tantam rei Christianæ amplificationem impedire sit ausus. Neque sanè vereor hominum sermones atque iudicia, cum iam omnibus vulgò constet ei sacris omnibus interdictum. Illud potiùs metuedum est, ne meum salutationis officium erga hominẽ execrandum, ceteris sit exemplo, vt illi pariter cum eo consuetudine colloquioque iungantur. Hæc vbi dixit, templum quod erat è regione respiciens, genua flexit, supinisque manibus, humentibus oculis Numen ei placare diuinum homo mitis & misericors cepit, verbis, quæ circumstantes exaudiebant, amantissimis. Tum deiecto in terram vultu meditabundus aliquamdiu perstitit. Post hæc erexit se ore ardenti & pleno maieftatis, nec vllum verbum effatus, in conspectu omnium

95
Xaverius
impedita
legatione
tamen in
Sinas pergit
tendere.

96
Qualis Malaca distitit
suo Xaverij

97

omnium exitu calceos, & ex Euangelico præcepto puluerem excutients; omnes, qui ea spectabant, terrore lacrymisque compleuit. Quin etiam deinde Franciscum Petrum cum omnibus Socijs iussit Malaca discedere. Peretie verò legato, ne mutuo conspectu, vñsit, & trisq; meror atigeretur, è nauì salutem per litteras misit, ea illi consolatione permulcens; futurum breui, vt contumeliam illam, quam damno implicitam pertulisset, alia vicissim emolumenta, & noua decora compensarent, id quod ipsemet commedatitij suis à Rege litteris impensè curauit. Ab hoc enim ille deinde magnis & honoribus & fortunis est auctus. Huius in nauì, quam ipso reueto Peretia Aluatus demum misit, è suis hominibus manipulo maxime fido imposto, Xauerius Iulio menle soluit, & ad Sincapuranù fretum delatus, cum aliquam diu subsistit, in deique denno Peretiam consolatorias per litteras salutasset; nauigatione repetita, dum in duobus curandis comitibus, qui in diuturnum motum inciderat, assidua benignitate versatur, secundis ventis, non multis postquam Malaca soluerat diebus, fines Sinarum attingit. Sinarum regio vltima in Orientè Asiae plaga, longitudine ab vñdeuigesimo gradu exoniens, ad tertium circiter & quinquagesimum à quilonem versus ascendens, leucas sexcentas ferè porrigitur, latitudine parit ad quadringentas, frequens vrbibus oppidisque, cuius etiam flumina quedam distentis constricta nauigijs propter gentis multitudinè incoluntur. Cingit eam ab Oriente meridieque Oceanus, ab Occidente spectat Indiam, à Septentrionibus muro latissimo ac propemodum infinito Scythæ Tartariue determinant. Sinè autem vni Regi dumtaxat obtemperant, cum inter eos Reguli Dynastæq; sint nulli. Is Rex vnus omnibus aque imperat, & per Prefectos provincias administrat, quorum seminarium Academia est. Regis enim propinqui necessariiq; nullam proliis gubernationis partem attingunt. Sed ex gymnasijs, qui ceteris eloquentia præstant iurisque prudentia, ij ad ciuitatum ac prouinciarum gubernacula deliguntur: quorum numen propter nimiam seueritatem acerbiteratèq; magis, quam deos ipsos populi horrent. Nam deos suos penates adeò non verentur ac colunt, vt, si vel suis precibus furdi fuerint, vel grauior aliqua calamitas ingruat, eos perinde vt feruos plagis accipiant. Pacis, quam belli sunt artibus aptiores, cæterarumque nationum mutuos congressus fugiunt, casque terrore mortis iniecto à suis sinibus arcant. In horum potestate Sanciatus est insula inculta atque deserta leucas à continenti triginta, quò perid tempus commercij causa commeare soliti Lusitani Sinæque raptim sibi tuguria è ramis olim, vel stramine construebant. Hanc dubitanti nauarcho, ne forte præterisset, & vela vltèrius facere iam paranti, liquidò Xauerius confirmauit planè esse præteritam: quæ illè assumptione permotus, vt quæ ad illam diem nunquam fefellerat, quamquam animi dubius & anceps, iactis ancortis certos per scapham homines, qui rem diligentius explorarent, properè mittit. Biduo reddito ue transacto cum scapha non rediret, mastique essent omnes demersam sati, ac sibi à repente aliquo typhonis impetu me-

tuerent; Xauerius eos leni oratione confirmans, Mittite, inquit, timorem, duas enim intra horas remeabit huc scapha. Eo ipso, quo prædixerat spatio scapha comparuit, Sanciatur insulam præteritam esse renuncians; in eaque ad cumulandâ leuitiam, Lusitanorum in insula diuersantium vehabantur aliquot, qui officiosè opiparis cum xenijs occurrebant. Conclamant obstupefacti nauaræ, id Xauerio diuinitus indicatum, sublatisque ancors, & velificatione conuersa portum reperiunt. Vbi ad incolas perlatum est aduentare Xauerium, cuius sanctitatem fati habebant perpectam; Lusitani gratulabundi se obuiam ad litus omnes effundunt. Vt exscendit in litus, ad Georgium Aluarium veterem amicum diuertens, Lusitanos ante omnia obsecrat, vt temporariam ædificulam, vbi diuinam rem faciat, institutoq; suo catechismum pueris seruiisque tradat, ex obuia materia sibi raptim extruat. Ibi sedulo sacras obire suas functiones, & modò in nauibus agrotantes obsequio omni recreare, modò stipem subleuandis egenibus corrogare: interdumque cum Sinis mercatoribus varios de religione conferre sermones. Quibus in officijs laboribusque cum duos amplius menses studio sine cõsumpisset; magnum sibi nomen apud Sinas cum sanctitatis, tum sapientie comparauit. Hac item in insula illud insigne Petro Vellio editum est vaticinium. Puella egentis vt pudori pudicitiaque consuleret Xauerius, corrogare ei vñdique dotem cepit: & à Vellio homine pecuniosissimo vetere familiarum mutuum peti argenti centuplicato fœnore in celo reddendum. Is cum aliena domi sese latrunculis oblectaret, clauem arcæ nummarie Xauerio tradidit, vt inde auri promeret, quantum velleret. Erant in ea arca auroorum condita facile triginta millia: sed Patet trecentos tantum abstulit, clauisque reddita, Petro renunciat, quantum inde depromperit. Tum Petrus, Facis, inquit, iniuria amicitia nostra, Xaueri, qui tam exiguam particulâ abstulisti; multò minus sumpisti, quam volui. At ego vbi tibi clauem tradidi, ita destinaui animo, vt illam auri summam pariteremur æquo. Cuius pia liberalitate Xauerius magnopere delectatus: Et ego, inquit, Dei nomine tibi polliceor atque cõiuro, nullo loco eius tibi misericordiam qui in alios fuit misericors, defutura; futurumque in super vt extremum tuæ vitæ diem, quo paratior ad Deum abeas, eo præmonente cognoscas. Ex eo die Petrus vir alius euasit, præcipueque beneficentia pietatisque studijs ita se dedit, vt interiecto annorum aliquot spatio, dignus denique idoneusque sit habitus, cui Deus diem sui obitus indicaret. Composita quippe domestica, magnaque ex parte suis fortunis in egentes ac miseris erogatis, ad ædem pergit, Parochumque hortatur, vt pro Petro Vellio funebre sacrificium rita solenni faciat, cui interfuit ipse, se iam numerans inter mortuos. Inde amicis lingillatim valere nullis, tanquam peregrè discessurus, cum rogaretur, quò tandem discederet, respondit, In cælum. Iocari hominem lepidum & cætero qui factum rebantur amici. Verum vbi in eo perseverare Vellium, remotoque ioco, ferriò loqui fenserunt, audierantque iam illum sacris functionibus ritè animo procurato, prætolari

98
Sinarum
sua, vrbes,
& alia.

99
Alia Xauerij prædictiones,
& gesta in Sanciatur insula.

100
Vaticinium
insigne Petro Vellio editum.

101
Misericordia in pauperes virtus

102
Mira Xa-
nerij con-
stantia in
tentando in
Sinas in-
gressu.

103

domi abditum mortis aduentum; infaniam illam interpretati, vel ægitudine animi, domum eius coiere frequentes, ut cum pro se quisque ab ea tristitia ægitudineque deduceret. At ille gaudium animi, oris hilaritate contestans, Xauerij prænunciationem amicis exponit, rogatque suo ut funeri eo ipso die mox obituri dent operam. Nec ita multo post affecta iam ætate hominem repentina mors abstulit; eo demum die ad ædem elato, amici tam inuitato mortis genere obstupefacti fumus & iusta curant. Hæc postea euenere. Xauerius autem hoc tempore totis in suam expeditionem conuersus, percontabatur ex Sinis Lusitanisque, e qua tandem via reperiri posset insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia. Cumque illi omnia regni claustra ac tribus septa custodijs, nullum omnino aditum, qua aspirarent, relinqui aduenis respondissent, edictis seuenissimis interpositis, si vel peregrinus Præfectorum iniussu continentem attingeret, vel indigena peregrinum intruderet: veniam autem à seuenissimis magistratibus petere, ne Sinas quidem ipsos, neque Lusitanos audere; Xauerius ad hos terrores impaudus, cum alia nulla rei conficienda pateret via, consilium esse suum exposuit contemptis periculis omni ope atque arte moliri, ut in vrbem Sinarum aliquam clam deuectus, ipsemet Prætozem adiret, negotiumque transigeret. Quod consilium cum nimis audax, ac penè temerarium Lusitanis esset visum; non desuerunt, qui ab eo reuocare hominem, ne se in apertum vitæ seruitutisque discrimen offerret, totis viribus conarentur: & recens memorabant exemplum quorundam è suis, quos tempestate ad eorum litus eiectos, immixtos illi magistratus, verberibus laniatos, etiam tum in tenebris & squallore carceris continerent, spe in perpetuum pristina libertatis abscessa. Quam Lusitanorum denunciationem consentiens Sinarum confirmabat oratio. Quibus tamen Xauerius respondebat intrepidus nihil se tam malle, quam ut Sinarum salutem, de quorum indole ingenioque tam multa audisset, suo representaret interitum; nec metuenda sibi esse pericula, vincula, seruitutem, atque adeo peracerbam necem, ubi de liberandis animis ab æternæ mortis seruitutisque periculis ageretur. Has inter curas febri correptus, & per dies quindecim afflictatus, ut primum melius habere cepit, ad pristina studia laboreque se retulit, nihilo segnius idoneum aliquem mercatorem quantans, à quo transmitteretur in Sinas. Ergo Lusitanos primum, deinde Sinas omni artificio sibi delinendos ratus, multas rei celanda vias in medium protulit, obtestatus, sibi ut in tam honesto studio morem gererent. Sed in tanto fortunarum capitisque diuicimine aures omnium munerat metus: nec qui se periculorum socium adiungeret, reperiebat. Augebat rei desperatorem in grauescens comitum morbus, & Antonius Sanctæ fidei natione Sina Collegij Goënsis alumnus, quem pro interprete ex India secum aduenerat, ipsa loquendi defectudine patrij sermonis oblitus, nullam viui poterat esse Xauerio. Quibus incommodis quanquam spes eius infringi debilitarique poterat; ea tamen excitabatur & reuerecebat aliunde. Notat eo ipso

tempore Sinarum regem quoquoque uersus dimississe legatos, aliorum leges & instituta regnorum exploraturos. Quam Sinis Sinarumque regem mentem à Deo donatam Xauerius interpretatus, in spem venerat, fore ut Euangelium aliquando in eos fines illatum, toto regno longè lateque propagaretur; hortantibus præsertim Sinis suum ut ad regem fidenter accederet. Credebant enim, cum Christi legem è Xauerij sanctitate perpenderent, eam illum regi facillè probaturum: in animumque iam induxerant legem aliquam sua meliorem libris illis, quos circumgestare secum Xauerium aspexerant, contineri. Interim difficultates superante constantia alius interpres non modò lingua, sed domesticarum etiam litterarum bene peritus, sua sponte comitem itineris sese obtulit. Inde mercatorem Cantonensem paulò fidentiore nactus, spe ac pollicitationibus ad audendum impellit, magnoque piperis numero, quod erat aureis amplius ducentis à mercatoribus Lusitanis in cleemosynam acceptum, cum illo transigit, ut se cum interprete, libellisque suis atque sarcinulis silentio noctis quam occultissime deuehat, & ante lucem in liore Cantonij portus exponat. Ille verò, quo occultiora essent omnia, neque nauarum dubia fidei committeret caput, ita rem gubernandam susceperat, ut liberis suis seruitutisque fidelissimis pro remigibus uteretur, & in tempesta nocte Xauerium lembo transmitteret: vitro etiam illi pollicitas apud se bidui triduiue receptum, donec è latebris turò emerisset, causam sui aduentus suo periculo Præfecto Cantonie exponeret. Geminum in ea re aggredienda periculum denunciabant amici: alterum, ne Sina mercator pernumerata mercede receptum cum socijs incrimibus peregrinum, vel è nauis deturbaret in mare, ne quid emanaret indicij, vel in solitudine aliqua scopuloque relinqueret. Alterum, ne aduenam contra regis edicta sine fide publica sese insinuarent, Præfectus vrbis flagris atrociter casum, aut supremo supplicio afficeret, aut perpetua seruitute vinculisque mulceteret. Xauerius tamen pericula longè plura, ut Malacam ipsemet ad Petrium incipit, longèque grauiora considerans, ne vel diuina providentia diffidere, si prouinciam eius instructu susceptam, hominum terrore desereret; vel Christi discipulus videretur indignus, si tam apertè denunciante, *Qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam*, non audiret: vel demum regno Dei non esset aptus, si manu ad aratrum apposita retro respiceret; tutius omnino censuit per vitæ discrimina Sinarum regna perumpere, quam (ut loquebatur) animi salutem in discrimine adducere. Existimabat enim, velut Apostolus Paulus, vix sibi esse nisi euangelizaret. Sed dum noua animo concepta fiducia, suum iter adornat, noua difficultates oboriuntur. Recens eius interpres, seu occulta Lusitanorum arte ut Xauerium retinerent, seu terrore periculorum inductus, nec opinante illum subito deserit. Perstat tamè in sententia Pater, & cum vetere interprete, quanquam non satis idoneo, proficisci constituit. Adoriuntur deinceps cum ex cõposito Lusitani, non tam illius, quam sua causa solliciti.

104
Faciscus
Xauerius
cum mer-
catore Sina,
ut clancu-
lante de-
uenerat in
continenti.

105
Quæ peri-
cula forma-
daret Xa-
uerius.

Cur

Circumfusi pro se quisque rogant, si suo non tangatur, a alieno periculo moueatur. Sinarum Prefectos, si Sinas conetur intrumpere, vnus irritatos audacia, nomen omne Lusitanorum ad supplicium vocaturos. Quod si certum fixumque litaleam tentare fortunæ, tamdiu certè cunctetur, dum opportuna profectio naues suas periculo subtrahat. Quibus ille quod ad ipsorum incoluitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis timorem dempsit, perianctè pollicitus non antè se, quò tendebat, iturum, quam ipsi sese recepissent in tutum. Ita maturantibus illis suum, Xauerius quoque suum iter ac certum finitionem in id tempus apparabat. Sed ecce nouum, & iam antè denunciatum ab amicis incommodum. Mercator, quo cum deciderat, seu horrore supplicij, seu inuidi hostis instinctu, cum diu Xauerius cupidus expectaret, non comparebat, nec promissis stetit. Ita paulatim cum sanctum Dei præconè cuncta deficerent, vnus non deficiebat animus, & erga Deum fiducia. Quin potius hæc ad humanorum diminutionè præsidiorum amplificata, eorum loco omnium succedebat. Accessit & illud solatij, quòd cum audisset Sionis regem legationem in annum insequentè ad regem ipsum meditari Sinarum; statuebat, si Cantonensis ille portitor conditò tempore non occurreret, ad nauigare Sionem, omniq; ope conniti, vt cum regio legatò penetraret. Iam Lusitanæ naues ferè omnes vela fecerant: ac Ferreriam socium suum longo implicitum morbo, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiam tempestiue remiserat; ipse cum interprete Sina, alioq; puero in Sanciano remansit erga reliquos inquilinos vsitata obtinens munera caritatis, incredibili ardore agendi quamplurima, patientiq; pro Christo, mercatorè adhuc illum opperens, quo cum pepigerat, inque omnia occasionis momenta vigilanter intentus. Sed videlicet Deo cordi magis fuit præmium inde quasi perfecti operis Xauerio reddere, quam vt perficeret. Non dum satis forsitan ea regna ad Euangelij stationem erant idonea. Reseruabat illud decus eius posteris Deus: & tot ab eo susceptos exantlatosque labores æternis maluit condecorare præmijs, quam aperire cursum ad nouos. Quo verò pluribus ad se filij sui Christi Iesu ornatum insignibus euocaret, permisit vt vir sanctus ab hospite quoque, quod vnus e ex humanis restabat solatium, repentè relinqueretur. Faciebat rem diuinam tum fortè Dei sacerdos, cui ille omisso, cui intererat, Sacro Malacam versus è Sanciano soluit tam insana festinatione cursuque, vt nec veterem salutaret amicum, eumdemque hospitem; nec nauim, quam in alia Sinarum insula emendam curauerat, expectaret: cui subinde Xauerius triste vaticinium canens absentis, Quam vereor, inquit, ne illum hominem sua conscientia extimulet, qui ita discesserit. En iam nauis aduenat, quam grauatus est oppertit. Sed abeat sanè Malacam, vnde abiturus est nunquam; ibi vitam miser amitter. Vix qui aderant, templo excesserant, cum è Xauerij prædictione nauis illa comparuit. Hospes autem profugus paucos post dies, quam Malacam venerat, dum in silua materiam cædit, à latronibus cæsus miserimè, sed dum sortitus est exitum. At Xauerius cum suæ mortis aduentum diuino admonitu præsentiret, in Lusitanorum circulo dixisse fertur, Numerum diligenter inite eorum qui hinc adsumus: nam intra annum plerique moriemur. Vera cecinisse declarauit euentus, è septem, qui tum aderant, eo anno desiderati sunt quinque, in ijsque vates ipse Xauerius. Quanquam multò antè suum ille è vita discessum animo præflagiebat, eumque temporis definitione sublata nec semel, nec vni prædixerat. Goa quidem hoc anno digrediens vnus amicorum graui cohortatus est oratione, strenuam vt operam daret, vt in cælo se mutuo reuiferent, quando id in terra futurum non esset ampliùs. Alteri se ipse commendauit, addens fore, vt in mutuum conspectum non quidem in terra post hæc, sed in cælo venirent: alij verò cuidam id ipsum interroganti, ecquando essent se inter se reuifuri: in Valle Iosaphat, respondit, eo modo, quo Malacæ nuper de Aluato Taydio pronunciauit. Quæ pronunciaua, tametsi formulæ discrepent, non vltra ego interpreter, quam præcognitam Xauerio velocem tabernaculi sui depositionem. Quin etiam affirmauit deinde non semel qui cum sepultura mandauerat naua, & diem & horam sui è vita discessus à Xauerio fuisse prædicta. Quanquam quæ prælagitio maior atque præsentio, quam per eos ferè dies insolens quoddam in eo & ardens studium visendi fruendique Dei: & cuius causâ vitam iam optauerat longiorem (vt quadam ipse testatur epistola) eius repentè desiderio, vite, rerumque omnium, quæ in ea sunt, satietate teneri? Caterùm exiguum illud, quod restabat lucis, desertus à veterè, nouum sibi querendum hospitem vir patientissimus non putauit; sed defungendum victu precario mendicorum more, tum cum vna dumtaxat reliqua illa, in qua venerat, naui, paucisque hominibus magnam partem à Taydio missis, deserta erat loci facies, & rerum non solum caritas, sed & penuria omnium: & præfectorum Sinarum acriter excubabant oculi, ne quis annonam exportaret è continenti. Cuius mendicitatis incommodum assiduis ærumnis, arateque grauiore confecto iam corpori, necdum satis è proximis tentationibus confirmato, quò insuper accedebat ingens animi cura ex desiderio Sinensis itineris, morbum facillè reuocauit. Ita duodecimo Kalendas Decembris, secundum rem diuinam, quam pro mortuo fecerat, noua febre corripitur: cum eaque progressus ad nauim, ægros de more conuulsit, diuersaturus utique inter eos, nisi matris nauisque iactatio terram repetere coëgisset. Hic igitur iacentem in publico Lusitanus astuantemque summis ardoribus conspicatus, misericordia captus in suum tugurium curandum, & pro sua tenuitate tractandum suscipit. Erat id tugurium ex ijs mapalibus, quæ ad extremam litoris oram Lusitanæ à Sinis ædificatione prohibiti, subito excitabant, & in discessu disturbabant, ventis & frigoribus peruium. Hic hospes hospitem venam rogat sibi patiatur incidi. Nec abnuat obsequens æger, cunctis se professus in rebus, quæ ad curationem sui corporis pertinerent (tametsi non erat nescius, quales quales tandè ea insula medicos ferret) in medentiu potestate fore.

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

C c 2

Milto

106
Summa
de Xauerij
fuitudo.

107
Prædictio
ne Xauerij
alia, de quo
sua morte.

108
Supremus
maribus
Xauerij.

109
Pietas moribundi
Xaverij.

Misso sanguine non sine convulsione & contractione membrorum, fastidium cibi subsecutum est ingens. Cibus porro ipse idoneus aegroto præter paucas amygdalas senu à nauarcho Lusitano traditas erat nullus. Eò enim iam creuerat cibi horror, vt profusus omnia respiceret, totoque biduo nihil gustaret. Incebat pestifera febris subsidijs omnibus destituta, & morbus vrgebat in horas; cum tanta animi æquitate Xaverius & morbum, & morbi incommoda perfererebat, nulla vt exciperetur ex eius ore querela, nulla vox alienam implorantis opem, vt grauior agrotantibus vsu venit. Illud vnum placidè non ferebat, vulgari communiq; se lecti genere in lectulo mori, sibi que optatissimam martyrij palnam è manibus quodammodo rapi. Quo tam insigni beneficio cum se profiteretur indignum, ad diuinæ providentiæ rationem animum denique suum ipse composuit. Atque, vt in morbis grauioribus natura ferè cuiusque se prodit, sic agrotante Xaverio singularis eius virtus, eximiaque pietas ita se extulit, vt eadem propemodum faceret moribundus, quæ consueuerat sanus, nunc defixo in caelum obrutu cum Christo sermocinans, nunc è psalmis pium aliquid suauè recinens, & eas subinde voces suæ salutis ingeminans, *Iesu fili David miserere mei. Mater Dei memento mei.* Quibus alijsque cõsimilibus vocibus duos ipsos extraxit dies. Aderant moribundo Antonius à Sancta fide, & alter iuuenis Indus, quos, vt supra retulimus, aduexerat Goa. In hunc Indum pridie quàm decederet, fixo obrutu, Heu te miserum, inquit, heu te miserum! Nec verbum addidit. Quæ quidem tam tristis appellatio comminatioq; vita est eius fuisse prænuincia, quem miser ille sortitus est, exitus. Mense enim vix interiecto sui Patris institutionis oblitus, deflexit ad vitia: cumque ad omnem nefas effusus habens audissimè rueret, repente glânde traiectus infelicem esclauit animam, æternis Tartari maclandam incendijs. Xaverius autem vt affuit hora migrandi, tum verò preces intendere, & arrepto Crucifixi Domini signo, crebros ante Deum gemitus edere, & imis è precordijs mixta precibus suspiria ducere. Cum autem gemendi precandique finem nullum faceret, voce pariter atque anima destitutus extremum spiritum edidit. v. Nonas Decembris ipso S. Bibianæ Virgini die sacro, anno post Christum natum M. D. LII. ætatis quinto circiter & quinquagesimo, Indica verò suæ peregrinationis vndecimo in ipsa cura ac meditatione Sinarum. Compertum est Xaverij mortem in eius natali solo domo que prodigio quodam mirabili præmonstratam. Ligneum simulacrum Saluatoris in cruce traiecti sanè religiosum, & in eius familia adibus perantiquum, eo ipso anno, quo Xaverius post tot sudores laboresque Christi causa susceptos è vita migravit, sexta qua; feria per annum totum, sanguine sudauisse, eandemque Redemptoris effigiem, quoties ille viuus grauius aliquid pateretur in India (id quod ab eius domesticis ex ipsis Xaverij litteris collatis vnâ temporibus animaduersum est) haud obscuro sudore manasse, quasi caput in laborante membro, & Dominus in patiente famulo pateretur. Lusitani, qui in Sanciano remanserant, tam tristi nuncio exani-

mati ad eius funus certatim accurrunt, & circumfusi gubato lamentari tanti viri iacturam incipiunt; lacrymis & gemitibus cuncta complecti, conuerberare pectus, ferre osculum sacris manibus, membrisq; virginibus, pascere oculos mortui specie pietatem adhuc spirantem. Cui tanta inerat in ore lætitia, & quasi quedam ex animi beatitudine redundans hilaritas, vt eo satiari animi oculi non possent. Ac si quis statuere sibi ante oculos velit tantæ virtutis exemplar, & qualis erat in vita Xaverius, intima sibi cogitatione depingere (auemus enim viros magnos de facie nosse, vt, cum eorum facta recordamur, eorum quoque species subito nobis ad pectus aduolent) facie fuit honesta ac liberali, colore candido, vultu hilari, castis oculis, naso moderato, nigro capillo, sed ætati magis, quam curis præmatura canitie, statura procerâ, non tamen vltra modum. Prodibat in publicum tunica talari discinctus, vulgari illa quidem tenuique, sed munda, quæque togæ vicem pallisque præberet. Hic erat exterioris habitus hominis, at verò interioris facies ac figura longè pulcherrima; quam quidem per hæcenus exposita in his annalibus facta quasi per rimulas licuit intueri. Excellent & ingens erat animus, magnitudineque Christiana, idest vera præditus, quæ in Euangelica humilitate fixa ambiens infimum sibi locum, Dei gloriæ studio ardua & magna aggrediens, non suis viribus, sed diuinis innititur. Illa Christiani excellentis pectoris cum flagrantissima caritate coniuncta angustum reddebat Xaverio orbem terrarum. Accedebat constantia & sedulitas in virgendis perficiendisq; ceptis: comitas ac dexteritas ad capiendos hominum animos, quo facilius ad virtutem fingeret: sagacitas & felicitas in odorandis peruestigandisque rationibus quàm aptissimis cum ad singulorum ingenia hominum, tum gentium vniuersarum. Ad hæc laborum, vigiliarum, iniuriarum anni, famis sitisque patientia, & auiditas inexplabilis. Commotionum animi ea tranquillitas ac potestas, vt ponere assumereque ad rationis præscriptum videretur quasi personam. Iam precatio, agendique cum Deo, diuinarumque omnium rerum impensum ante omnia studium, mens semper in celo habitans. Sed vbi otium daretur, ac præsertim in silentio noctis, totum se in fontem illum summi boni immensum immergebat: vnde illa obruebatur ipsas inter ærumnas deliciarum affluentia beatarum: diuinisq; donis supra hominum modum totamque præstantibus complebatur. In Societatis administratione admirabilis fuit eius cum Ignatij mente consensio. Apparebat optimum discipulum omnem magistri non modo hausisse doctrinam, sed etiam mentem quodammodo & animum induisse. Facillimus erga obsequentes ac modestos, seuerus in cõtumacibus coercendis: nullam perniciem dicens maiorem peruicacibus ingenijs posse contingere, quàm si timidè indulgenterq; tractentur. Consideratus & paratus in adlegendis in Societatem, multus in periclitandis adlectis, nequaquam tenax in dimittendis, quos minus idoneos experimenta ostenderent. Obsequij imprimis exactor diligens, quod ipse Ignatio, re, voluntate, iudicio ac sententia mire præstabat;

110
Figura sc.
p. 109. B. Xa.
uery. &
summarij
viri.

stabat; vt vel hoc nomine à B. Patre præcipuo quodam sensu diligeretur. Amabat summe, plurimique faciebat Societatem. Eius precibus ac meritis tribuebat, quæ sibi Deus munera impertiret, quodque in animarum procuracione succederet. Idem auctor Socijs erat vt sentirent ac facerent: ac vota quotidie renouarent, tanquam æceritum telum contra diabolum, & firmissimum constantiæ munimentum. Gaspari quoque Berzæo cum multa monita tradidisset, omnia illo conclusit: Memor Societatis Iesu membrum te esse, cura in omnibus factis dictisque tuis, vt tali capite & corpore dignus existas. Exquisita celestis; eius sapientiæ documenta Turfellinus accuratè collegit ac digessit, digna planè quæ cunctis animarum magistris & in manu semper & in mente versentur. Accessere his ingentia & crebra miracula, ac præsertim illa quasi perennis rerum futurarum prædictio: tanquam omnino clementissimus Deus hunc suum vellet fidelissimum famulum nihil facere, aut habere minus à magnis Apostolis. Postero, quam obiit, die sacerdotali indutus amictu, ligneaque inclusus arca funere effertur, quam potuit in ea solitudine barbarieque celeberrimo. Iamque erant iniecturi glebam, cum repente placuit aperto loculo, corpus ipsum cum vestimentis inclusum viua operite calce, quo celerius ossa nuda exesis acrimonia carnibus, deportarentur in Indiam: ipsam verò arcam diligenter oclufam in præparato loco recondi, tumuloque grandes imponi lapides indices sepulture.

Atque hic fuit Xauerij cum ex India, tum ex ipsa vita discessus. Cuius vicarius atque successor Gaspar Berzæus, haud ignarus eo vberiores è proximis capi fructus, quo sanctitate fuerint, qui eis nauant operam, instructiores; simul atque Indiæ prouinciam accepit, totis ferè sex mensibus nullis alijs voluit eos, quibus præerat, occupationibus esse distentos, nisi exercitacione virtutis, studioque cognoscendi se ipsos, & suis omnibus cum voluntatibus, tum cupiditatibus repugnandi. Ad eos incitandos placuit Eucharistiæ Sacramentum in sacello domestico ad id exornato quoad potuit elegantissimè, collocari, quod domesticæ ex intervallo recurrerent, & in eo dulcissimè conquiscerent. Cumque à principio spiritus exercitium ex Ignatij formula, peccatorum expiationes præteritorum mensium, vel omnis ætatis, votorum instaurationem de more omnibus indixisset; hoc eis insuper & exemplo suo, & cohortationibus persuasit, vt horas quotidie multas ex capitibus, quæ ipse bis proponebat, in reputanda ac recolenda Christi vita ac morte consumerent. Quo in studio sex ferè, vt dixi, mensibus iam exactis, cum satis alta humilitatis initia, cæterarumque fundamenta virtutum posita viderentur; tum demum eos ad doctrinarum studia scholasticè conuertit: ipsoque die S. Hieronymo sacro adire gymnasium de Societate ferè viginti, ex orphanis quadraginta, è prima nobilitate triginta; faustis sub externo satis docto pioque magistro cæperunt inirijs. Horarum descriptio, iungendaque doctrinæ cum pietate ratio à Gaspare tradita (quoniam nondum illæ Constitutiones ab Vrbe venerant) erat hæc. Quarta

post mediam noctem hora cuncti surgebāt, continuoque egregia aliqua Christi Domini facta secum ipsi horam totam commentabantur. Dein cum reliquo discipulorum grege intererant Missæ Sacro: inde ad gymnasium egressi tres in eo commorabantur horas. Domum regressi priusquam accumberet, rationem ab se traducti temporis reposebant. Secundum cibum semihoræ circiter intervallo colloquijs diuinis animos relaxabant. A meridie tres item horas literarum disciplinæ dicabant, vnam insuper mutuo retractandis, & inter sese, quæ didicerant, recolendis tum ad orandum denuo recurrebāt. in quo cum effluxisset integræ puluis horæ, Gaspar ad semihoram diuinis de rebus, interdumque ad vnam & alteram sermonem habebat. Hunc claudebat Litaniarum carmen ad exposcendam Cælestium opem in cõmunibus Indiæ difficultatibus, quotidianisque seu publicis, seu priuatis incommodis. Ad extremum nocturna vbi quies appeteret, reputabant secum ad semihoram accepta Dei beneficia tum vetera, tum recentia; tantumdem spatij in precando prospero à Deo euentu Goënsi classi, quæ contra Turcas soluerat, ponebatur. Hic erat Gasparis ardor in eo moderando Collegio, quod eius curæ fideique creditum erat, magis vtique; laude dignus, quam vt ab omnibus imitatione posset exprimi. Cælum quippe Indicum tantam mentis agitationem saluo incolumique capite, non ferebat. Er erat in ea sententia Xauerius, vt qui ex Europa destinarentur in Indiam, iam exculti litteris ac doctrinis, ne diuturno studio contabescerent, mitterentur. Conformatis ad hunc modum institutisque domesticis, ad externorum Gaspar vtilitates & commoda studijs sese paribus explicabat. Agere ad populum tam ardentem est orsus, tantoque hominum cursu, vt tria sæpe quatuorue hominum millia ad eum audiendum, & quidem remotis ex oppidis conuolarent. Quam populi frequentiam Pontificis Maximi Iobelæum ab Ignatio missum non mediocriter auxit, vt, cum ea templo excluderetur, statuendum esset in atrio patenti suggestum, ne confertissima multitudo vicissim se compressa & coarctata perimeret. Tantaque erat audiendissimis, vt, cum propter frequentes imbres, locique longinquitatem (erat enim ab vrbis celebritate remotior) significasset pro concione Gaspar, sibi in animo esse conciones institutas omittere, aut eas solito rariùs habere; excitatus ex ipsa concione vir grauis, idemque senex cum alijs compluribus clarissima voce, ne id faceret, obsecravit: sed postpositis ipsorum commodis institutum suum teneret, nec auidissimam concionem suo pabulo fraudaret. id quod incredibili cum fructu, ingentique castigatione morum à Gaspare factum est. Cui sanè rei non publica modò, verum etiam priuata, & inter administranda Sacramenta vox hominis vsui fuit. Erat, qui ab aperiendis suis ritè peccatis cupienti paratoque Patri nimis obstinatè refugeret: sed is in suo lectulo nocte vigilans, cum sibi manu fauces arctè comprimi, & gulam interstringi sentiret, implorata illiæ Dei Matre, ex eis est ereptus angustijs, relicto aliquo doloris dumtaxat aculeo, vt obstinationis suæ pœnas penderet, quod sacerdoti Dei

112
B. Xauerij
corpus viua
calce sepeli-
tur.

113
Gasparis
Berzæi do-
ctri-
nae ratio.

115
Gasparis
ardor in tu-
uandis pro-
ximis.

116
Ad confes-
sionem qui-
dam miro
modo com-
pellitur.

cunctaretur aduolui. Verum mox ei per quietem visus est Gaspar sciscitans, cur sic angeretur: expressoque manu faucibus crucis signo, reliquias omnes angoris absterfit. Ille somno solutus, & quod gestum erat animo reputans, magnam vim lacrymarum profudit, & e cubili se confestim propiciens expiandi sui gratia cucurrit ad Gasparem. Instituit Gaspar idem in honorem Virginum vndecim millium, quarum vnus in aede Collegij conditum cranium erat prodigijs inclutum, Sodalitium. Cuius initus numerus, adscripto etiam Proroge, ad Sodales iam bis mille peruenerat. Quorum is erat ardor, vt non modò suos è virtute fingere, & ad normam Christianæ disciplinæ dirigere, verum etiam alienos corrigere & emendare mores omni ope contenderent. Ea de causa eorum indicem, qui vel aliquo essent irretiti flagitio, & cum offensione hominum suis in vitijs & peccatis hærent, vel exercebant inimicitias, vel multos annos se sacerdotibus non ostendebant, ad Gasparem deferebant: cuius illi operâ auxilioque ad iustitiam remigrarent. Gaspar verò super hæc cum in varias partes distribuisset vrbem, ipse tresque sacerdotes, quos ad id adhibebat, suam quisque regionem obibant: conquirebant & conueniebant ex indice, quem dixi, publicis peccatis implicitos, reddebantque virtuti. Tantumque industrij hominis vigilantia, Deo conatibus obsecundante, profecit, vt vni illi, qui cum inimicis in gratiam ea sedulitate redierant, reperti sint septimum intra mensem mille amplius quingenti. Pellicatus rescissi complures: mulierculæ amplius centum à meretricio quæstu abductæ. Satanicus etiam quidam, qui per honestas domos multo cum sanguine vagabatur ardor libidinis, Gaspare perorante restitutus: & matronarum quarundam mores ad pudicitiam, cultus ad modestiam compositi. Feruebat itaque pietatis opus. Nihil in templis nisi abiectos ad sacerdotum pedes mortales, inter seque vel damna illata refarcientes, vel mutuis amplexibus gratiam redintegrandos, veniamque vicissim precantes cernere erat. In orbis adolescentulis, quos Paulus Camers homo impiger in contubernij Societate regebat, magnus item elucebat ardor.

117
Sodalitium conditur in clientela vndecim millium Virginum.

118
Solertia Gasparis in Goana vrbe excolenda.

119
Hi Gasparis ex præscripto quater in hebdomada ad aedem sacram instructo agmine procedebant, lepide psallentes ac pedes candidique induti togis ac pileis, quibus intertextæ rubræ minuteque cruce, rapiebant oculos occurrentium. Excipiebat puerorum agmen virorum acies ferè nonaginta asperis instructa flagris toto itinere sepulcrantium: quorum contemplatione mirum sanè quanta pietas excitaretur in ciuibus. Præter hos pueros erant alij ferè trecenti, qui prima à nostris tum legendi scribendique, tum Christianæ legis elementa discabant. Quorum id erat studium, pietatisque feruor, vt pueri nonum egressi vix annum, sese ad viros ætate prouectos adiungerent, vt vnâ cum ijs sexta quaque feria in Collegij aede se caderent, adeò luculenter, vt subinde stillæ sanguinis subsilirent. Non his finibus curæ Gasparis tenebantur, sed ex interuallo per suas copulas, non nihil opis vicinis etiam oppidis afferebat. Antonius quippe Fernandus ad oram quamdam maritimam (Salas est loci nomen) eius

iussu profectus, cum multos ibi Saracenos & Ethnicos offendisset; adeò eos ad accipiendum Euangelij satum instruxit ac preparauit, vt id omnes breui susciperent. Alij verò cum exercitu, qui contra Turcas ducebatur, profecti, suos quoque fructus in horreum Domini condiderunt. Denique alijs aliò dimissis, cum ad tot ferendos labores Gaspar vnus auxilijs destitutus domesticis non valeret, facile in morbum decidit. Nec tamen animis minus attulit ad salutem momenti cum morbo languebat, quam cum rectè valebat. Quanquam enim tanta erat nauicantis imbecillitas stomachi, vt edulium ferè omne respiceret, proximorum tamè commodis & saluti, quacunque posset ope, nullo loco deerat. Ter in hebdomada dicebat ad populum, & cum festa lux intercurreret, ter in die. Respondebat strenuè consulentibus, dabat operam confitentibus. atque his laborum quasi fomentis morbum suum contemnendo, non irritando leuabat. Quem tantus habebat ardor penitus exterminandi peccata; vt hominem plebeium, alijs frustra machinis adhibitis, mercede illectum, traditisque ex pacto aureis nummis viginti, quos in eam rem ex elemosyna corrogauit, ab crimine ciuitati manifesto remouerit.

Armuzia Consaluus Rodericius Gasparis vestigijs insistens, suis concionibus mirè profuit. Eo auctore sæpè discessum est ab armis, duella sublata, res suæ cuique redditæ, diuturno compressa silentio enunciata peccata, alieno è thoro multiplex exacta fugataque pellex. Quæ inter munera, concurrenter vndique ad eius pedes innumera penè vi hominum, vt longo interuallo animos repugaret; coactus est suburbano recto relicto, in vrbem tantam transmigrare. Hic nullius socij operâ subleuatus, ne nimijs laboribus frangeretur, auxiliarius ei Frater Aluaro Mendius submittitur, eximia vir sanctitatis, & dignus Gaspare magistro discipulus: quem in Armuziam cymba dum Arabes pauci Malchato transeherent; prædones celocibus quatuor insecuti, cum præuolantem modico interuallo nauiculam consequi Deo remorante non possent, quem aggredi non poterant comminus, sagittis eminus perunt & coniectione telorum. Sed feruidas inter preces Aluaro procumbente, sagittæ, mirum dictu, oratione tantam adamantino scuto retortæ neminem è vectoribus attigerunt. Armuziam igitur ille cum incolumis appulisset, strenuam è vestigio operam Rodericio nauauit, modò plebi puerisque diuine legis tradendis initijs, modò solandis & subleuandis agrotis, quotidieque excitanda sub noctem ære campanulo multitudinem, ad leniendum suis precibus purgantem ignem animis mortuorum. Quibus in officijs dum accuratè versatur, Armuziæ repente nunciatur classem aduentare Turcarum. Eo allato nuncio, commodissimum vrbis Præfecto visum est, vt qui in ea Christiani degerent, partim se in arcem cum Consaluo reciperent, partim cum Aluaro (ne multitudo grauis esset arci, præsertim in aque penuria) Magostagum egredierentur, oppidum in Arabiæ continenti, ab Armuzia passuum milia sex & triginta. Vtrobique virtus magis enituit. Nam, vt de Consaluo multorum per-

120
*Gasparis immens laborum.*121
*Etiam pauperum hominum à peccato abstrahit.*122
Res Armuzia.

123

ferrebat ex litteris, is vnus vniuersum pondus arcis exercitusque sustinuit. Sed Dei clementia non tulit, vt vacuum urbem ingressi Turcæ arcem ipsam diuturna oppugnatione lacerarent. Quippe cum ferreis globis arcem assidue quaterent ac verberarent, globi ipsi vel grandioribus explosi tormentis, quos basiliscos appellant, in hostem reorti, nullum figebant ictum. Quo animaduerso Barbari, præcipuo etiã ipsorum disrupto multorum cum strage tormento, metuentisque ne ab Lusitana classe deprehenderentur, deseruerunt incepta. Domicilio nostro, cui à S. Paulo nomen erat, semel atque iterum circumdederunt ignes; nihil tamen damni factum: vt gratulabundus populus dicitaret, Paulum ab hoste præsentem eadem suam suo minacissimo gladio defendisse. Ex altera parte ijs, qui Magostanum se receperant, fuit Aluarus magno bono. Nam & corporum commodis, vt Præfectus arcis optabat, & animorũ cura omni consuluit: his quidem, dum diem nullum inermittit Christianæ disciplinæ præceptis populum erudire; illis autem, dum centum & quinquaginta ex ijs, qui ab Armuzia Turcarum metu profugerant, conquisita stipe sustentat. Quæ caritatis partes eõ erant id temporis duriores, quod tum ferè omnes aduersa valetudine tentabantur, id quod in ea regione quotannis solenne & vñtatum est extremo Septembri, duobusque deinceps mensibus exortu fidei, cuius noxijs putatur aspectus atque contactus præcipue vitis corporibusque mortalium. Cognito Turcarum discessu Aluarus ad extremum, quos secum Magostanum adduxerat, omnes reduxit Armuziam, quatuor dumtaxat ex eo numero infantulis, muliere vna desideratis.

124
Res Bar-
ni. & Ta-
nae.

125
Culani,
Culani, &
Piscaria.

126
Ludouicus
Mendius à
Barbaris
interemptus

fiabat, id inique ferentes, cum Badagis, quibus pacis nomine tributa pendebat, multa sunt questi. Badagæ vt tributarios suos, eosque innoxios ab iniuria defenderent, facta manu, quotquot è prædatoribus nacti sunt, omnes ad vnum obtucent. Hac cæde cognita rex, qui prædandi potestate fecerat, vt delatores Christianos vlcisceretur, suas illuc copias intempesta nocte submittit, quæ magna eos interneceione delerent. Barbari facta in oppidum irruptione, cum omnia cadibus & cruore scedassent, ignes templo circumdant: vbi cum alijs compluribus Ludouicum in oratione defixum offenderant, vt eodem omnes conflagrarent incendio. Ad has turbas Ludouicus egressus delinire precibus impiorum furorẽ, ne diutius in innocentium cæde bacchantur, & ab ædis incendio temperarent, instituit. Sed eas inter preces à Mauro quodam graui vulnere secundum ceruices accepto in terram sternitur, prostratusque denuo vulneratur in femore, deinde caput à ceruice præcisum ab hostibus asportatur. Hac cæde fati Barbari illi, cum alios nonnullos inflicto vulnere partim exanimassent, partim debilitassent, reuertuntur ad regem. Damnum ingens hoc eodem anno fecit Ecclesia Comorenensis Paulo à Valle Punicali extincto. Sacerdos erat pius in primis & impiger, iamque linguæ gentis peritus. Venerat & ipse in hostium potestate. Quippe inret concionandum circumsteterant Badagæ, postque contumelias & probra ingesta comprehensum, interiorem in plagam abduxerant, vbi ad cæteram vexationem inedia macerabant, nil ad trahendam vitam præter aquam & perexiguam orizæ tradentes. Nec multo post neophytorum armis ereptus, & ad litus perductus parum absuit, quin periret in vadis. Iterum enim ingruentibus magno numero Barbaris, in mare coacti sunt Patres sese conijcere, eorum vt manus effugerent: ac peregrè Paulus, de quo loquimur, in piscatoria cymbula euasit. Denique multis ex ærumnis mala valetudine contracta, eaque diu exercitus, his veluti celestibus margaritis, vbi terrenas alij venantur, qualitis in cælum diues migravit.

In insulam Ceilanum rogante Prorege de Societate sacerdos missus Emmanuel Morales cum Antonio Diazio. Eius insule rex vnus è præcipuis suis Proceribus Goam legat, qui dum legatione sua fungitur, assiduo Christianorum vsu consuetudineque, relictis sensim patrijs tenebris, & luce veritatis oborta, in S. Pauli Collegio baptismate consignatur. Huius Prorex admonitus & animatus exemplo, in animum induxit ipsam quoque per præcones Euangelicos aggredi regem, vt iisdem è tenebris, si Deo cordi foret, conuerteretur ad lucem. Ad eam rem legit Moralem: cuius in eam insulam iter, quanquam rebus nondum maruris ad exitum perducere regis conuersio non potuit; cæteris tamen, præsertim Lusitanis, mirificas vtilitates attulit. Nam qui præsidij causa in Lusitani regis arcibus excubabant, quorum erat numerus sanè magnus, ij sacerdotibus destituti eõ iam loci venerant, vt per summum diuinarum humanarumque legum neglectum in naturam vsu conuerso, quantis essent illaqueati peccatis & erroribus, egrè sentirent. Diebus festis perinde

127
Moritur
etiam P.
Paulus Val-
lius.

128
Emmanuel
Morales in
Ceilanum
missus.

129
Corruptissi-
mos præsi-
diorum
more corri-
git.

perinde ac profestis manus ab opere non cessabant: statuta imperataque ieiunia ex Ecclesiæ fastis profundus venter exemerat: pudor exulabat: dominabatur libido: & erat famosum, quam pudicorum numerus maior. Implicati erant Saracenorum familiaritate Christiani, de quæ illorum face non sentientes hauriebant. Egeni opprimebantur & lædebantur iniuste: nec peccatorum erat vlla confessio. Statuta verò sanctæ matris Ecclesiæ cunctis erant penè ludibrio. Quibus tot tantisque malis Morales illacrymans aggressus est pro suggestis hominum vitia, peruersosque mores tanta laterum firmitate, & pietatis ardore perstringere; vt in quibus ea aliis infederant, ij cum sani esse cœpissent, ad ea tollenda & euellenda Sacramentorum medicina frequenti, & eorum ingenti detestatione consurgerent. Quibus audiendis curandisque (ea erat hominum vis) ne longitudo quidem lucis diuinæ par erat. Ergo castigata superioris vitæ licentia, meliores inducti (Deo opitulante) sunt mores, & vultus præsidij renouati. Quæ res non modò Christianos, vbi sua agnouerunt & posuerunt errata, verum etiam ipsos Ethnicos, in quibus splendor aliquis rationis emicuit, magnopere delectauit. Quo ex numero sanè multi Christi legem, vt naturæ legi maxime consentaneam non dubitarunt amplecti.

130
Erunt in excolendis Molucis Patris Ioan. Beira.

Dum hæc in his oris geruntur, in Molucarum cultura vix credibile memoratu est, quantum arumnarum Evangelici coloni, quantum discriminum exhaurirent, Ioannes Beira in primis, qui Mauricas percurfabat oras. Viarum labores, ardores solis immanes, iniuriasque alias locorum celi que hinc numerari non decet. Æstu iactatus acerrimo febrium, nihil necessitati cedebat, quo grauioribus ab incolarum animis morbos depelleret. Naufragia & pericula alia supra perstrinximus. Tor erat per mortes curdum, ne ceptam in eo agro sementem inimicus homo zizanij venenatis obrueret. Quippe Saraceni atque Ethnici Principes Euangelio iniqui atque infesti, & Lusitanorum conspirantes in eadem Caciziorum instinctu, ad deterrendos à Christi cultu neophytos, vires omnes atque consilia partim suadendo, partim insectando verterunt. Itaque cum alij, tum verò qui Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo numerus erat, B. Xauerij Patrumque institutionis obliui, ab Ecclesia Christoque defecerant, templum solo æquarant, sacras crucès, & Sanctorum effigies comminuerant, Geilolijque tyranno se dederant. Cuius tantæ perfidiæ impietatisque celeres dedere pœnas. Primum ager totius regionis antea feracissimus pristinae suæ vbertatis oblitus repente exaruit. Conditæ in horrea fruges, tabe sunt carieque peresæ: aquæ salubres ac dulces, noxiæ & amari saporis inuentæ: fame denique ac pestilentia mortales multi cuiusque ordinis & ætatis absumpti. Nec tamen reliquos tam dura cælestis iræ experimenta mouerunt: sed in impietate nihilominus obstinati, cum compertum iam haberent nouum sibi bellum à Lusitanis instare, omni arte se ad resistendum compararunt. Collocarunt pro locorum opportunitate præsidia, cunctos aditus obstruxerunt, & quacunq; transeun-

131
Supplicium diuinum in apostatas, Telanos.

dum Lusitanis erat, præcuras tales stimulosque, in quos se induerent, defoderunt. Sic armatis atque munitis Lusitani pauci numero superueniunt, & priusquam bellum inferant, blando per nuncios ac benigno sermone desertores ac perduelles interrogant, malintne sine ferro & sanguine ad Christi cultum, & Lusitani Regis amicitiam scelus suum detestati redire, an experiri vim suam, & diuini humanique violati fœderis pœnas dare? Cum illi superbissimè respondissent, se neque Christianos vlllo pacto futuros, neque diutius externi Regis dominationem laturos, exercitum in eos ducunt: continuoque in amentes vindicta quoque celestis apparuit. Circa meridiem sol repente subductus: & è vicini montis vertice crebris cum tonitribus, & horrendo mugitu, toto triduo tetrum erupit incendium: ac tanta cinerum, punicum, lapidumque egesta vis, vt in non modò insidias solo sparsas obrueret, verum etiam propugnacula, & muri coronas æquaret. Accessit terrarum ingens motus, quo & arbores euulsæ radicitus, & recta omnia diruta præter vnū pusillum templo nuper euerso contiguum, quod fuerat Societatis Agribus diuersorium. Locus etiam propinquus passuum millia ferè duodecim late restagnante palude, multis cum incolis & domicilijs obrutus. Ita defensoribus exitio sublati, terroreque dilapsi, egressi è nauibus Lusitani potiti sunt arce: Geilolijque tyrannum vnà cum oppido, totaque regione viuum in suam potestatem sine certamine redegerunt. His rebus cognitis Ioannes Beira, qui in eis iam populis deludauerat, illuc confestum ab Ternate transmisit: suauisque oratione dispersos in vnum locum cōgregatos admonuit, quàm nefario se scelere per eam defectionem astrinxissent: solennique ritu per confessionem expiatis, Ecclesiæ sacrosanctæ restituit. Inde noua rerum facies: simul ac omnibus recta mens, suus quoque sapor aquis atque dulcedo, sua campis agrisque fecunditas redijt: & inaudito miraculo noxijs mures, qui fata per id tempus in vltionem illius gentis erolerant, aspersione aquæ sacre repente fugati, Ethnicorum migrarunt in arua, tam infesta populatione frugum, tanto Barbarorum damno, vt cum Christianis vulgò quererentur iniuriam. His tantis tamque varijs permoti prodigijs cateruatim ad Beiram baptismi gratia concurrebant, vt interdum vno eodemque die quina hominum millia, interdumque spatio hebdomadæ quindenæ confluèrent: quibus cum ministrare singulis non posset vnus, sacerdotem è Societate Alfonso Castrium sanctum postea Martyrem, Fratresque laicos Nicolaum Nunnium, & Melchiorem Figuredium cum alio quodam euocauit. Qui numerus cum ne is quidem tantæ messi par esset, ipse met vltro in Indiam ad petenda maiora subsidia proficisci decreuit. Quo in itinere Malacæ (vti supra narrauimus) Xauerium nactus, eiusque instructus monitis, & recreatus alloquio Goam perrexit.

132
Benignus diuina erga paucissimi.

Apud Iapones reliquerat Amangucij Xauerius, cum in Indiam remearet, Colinum Turtianum, Ioannemque Fernandium: qui cum perturbatis permutatisque rebus ex eade regis, cuius supra meminimus, Bonziorum se furori, certif- que

133
Res Iapone.

154
Erant in
Iaponia sibi
Cosmum
Turrianum,
& Ioannes
Fernandus,
cum perve-
neret res alij
Balthasar
Gagus, E-
duardus
Silua, & Fe-
rrus Alca-
gana.

que periculis subduxissent; vbi in demortui lo-
cum, Bungensis regis suffectus est frater, & ciui-
tati pax reddita, ipsi quoque nouo fauente rege,
se se liberè ijs, quos ad aeternam vitam diuina cle-
mentia destinauerat, reddiderunt. Soli tum in om-
ni Iaponia duo illi desudabant, soli barbaræ su-
perstitioni resistebant, & amplificandæ rei Chri-
stianæ studium pro sua parte nauabant: cum tres,
quos supra memorauimus, Balthasar Gagus, Eduar-
dus Silua, & Petrus Alcaçua xix. Kal. Septem-
bris Iaponiam secundissimè tenuerunt. Delati
Cangoximam, & à regulo comiter excepti, octo
dies ibi subsistunt. Deinde repetito nauigationis
cursu septimo Idus Septembris, Bungum appel-
lunt. Hic honorificè iussu regis accepti, certique
in ædibus collocati, post die ad regem ipsum
cum muneribus aduent ab Indiæ Prorege trans-
missis. Ea regi fuere gratissima, & is ea de causa
Patribus omnem cultum honoris & hospitalita-
tis exhibuit. Interim Ioannes Fernandus Iaponi-
cæ linguæ peritus Amangio profectus pro in-
terprete Bungum venit. Cum eo non ita post ad
regem iterum redeunt: redigunt ad memoriam,
quæ ipse ad Indiæ Prætozem quadam scripsisset
epistola, de promulgâda in suis regionibus Chri-

sti lege, recipiendisque eius doctoribus ac magi-
stris: proinde rogant, vt quando ipsi ad id venis-
sent, omnem sibi potestatem faceret eius liberè
promulgandæ, liberè que item suscipiendæ ijs om-
nibus, qui cognitam ac probatam patrijs sacris
institutisque præferrent. Rex haud immemor
voti sui, pristini que propositi, dolere se primùm
dixit, quòd in suo regno nulla, vt alibi Christiana
scholes fieret. Deinde sui esse consilij voluntatis-
que, vt intra regni sui fines Christi cultum liberè
propagarent: & hanc suam voluntatem potesta-
tem que suis se diplomatis testaturum ipso die si
vellent, curaturum que id publicè locis omnibus
edicendum. Balthasar actis de tam proluxa vo-
luntate gratijs, superse deat ea re tantisper horta-
tur, dum ad Cosmum Turrianum, qui Amangu-
cij versabatur, excurrat, & ex eius consuetudine
ediscat, quemadmodum in ea sibi re progredien-
dum sit. Annuit postulationi rex, eique de suis
hominè certum ducem itineris ad Cosmum de-
dit. Ita Balthasar ad Cosmum duobus antea præ-
missis comitibus Silua & Alcaçua cum Ioanne
Fernandio, præcipitante anno se contulit. Ab eo
cunctis de rebus singillarum edoctus nò antè Bun-
gum quâ Februario subsequenti anni se retulit.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV LIBER DECIMVSTERTIVS.

155

Voluebat iam annus huius sæculi
tertius & quinquagesimus, cum
Summus Pontifex Iulius secundus
de Societate rumoribus fama que
per motus (nam & ciuitates atque
Dynastæ, & animarum Pastores ac Præsules, ope-
tas ex ea domos que posebant, cum ad suas ordi-
nandas & componendas Ecclesias, tum ad eu-
uellendas hæreses & errores, qui latè sequebantur
(Luthero glifcente) decreuerat ipse quoque de
ea nonnullos in Asiam ad reuocandos Nestoria-
nos ab hæresi, & Catholicæ reconciliandos Ec-
clesiæ cum Patriarcha mittere. Et quo magis e-
gregius Pastor de Orientis mereretur Ecclesia,
Petro Zarate Ordinis militum S. Sepulcri Com-
mendatario instante, Collegia in his regionibus
tria confectis iam tite diplomatis, condi iusserat,
Hierosolymis vnum, Constantinopoli alterum,
tertium in insula Cypro. Verùm cum ratio, quam
ad ea stabilienda repererat, ex sententia non pro-
cederet, & mors insuper subsequuta debilitasset
præclaras Iulij cogitationes atque consilia; appa-
ruit aliud Dei fuisse consilium atque decretum:
cuius in abditiis æternæ mentis arcanis latent
causæ, cur in eas barbaras regiones tam sanctè ex-
cogitata profectio, & tam salutatis mortalium
iudicio Collegiorum apparatus ad nihilum mo-
mento reciderit. Comparabat tamen suas ad eius
generis incepta, si quando vsus foret, Societas

operas, exquisito cultu pietatis ac litterarum: &
in Romano quidem Collegio ad trium lingua-
rum disciplinam facta est accessio geminæ Theo-
logiæ; tum eius, quæ tota in differendo conteri-
tur, Martino Olauio doctore; tum eius, quæ sa-
crorum explanatione codicum continetur, in-
terprete Fruasio. Præpositus est etiam, qui sacris
senijs interioris fori quæstiones causas que tracta-
ret, Quintinus Karlat: Philosophiæ que partes
singulæ singulis à magistris vno eodemque tem-
pore tradi ceptæ, Ioanne Rogerio Dialecticam,
Guidone Roiletto Naturalem, Balthasare Tur-
riano primâ summam que; Philosophiam ac disci-
plinas præterea Mathematicas explicante. Qui-
bus doctoribus ac disciplinis dabant operam pro
suo quisque gradu atque processu è domestica
iuuentute fermè sexaginta. Nam, quæ fuit animi
cellitas in Ignatio, vel in summa annonæ difficul-
tate, quæ copiosis quoque ciuibus grauis admo-
dum erat, vna Dei fiducia nixus, copias suas, cum
minimè augendæ videbatur, tum maximè auxit.
Cur enim paternæ Dei curæ in communi fame
caritate que diffideret, qui ad eius vineæ cultu-
rant operas vndique tam strenuè, tam que auidè
conquirebat? Nec spes eum concepta fefellit.
Borgia solertissima caritas non modò in presens,
verum etiam in annos aliquot laboranti Colle-
gio, & nullis instructo re ditibus tempestiuè con-
suluit. Is præter eum pecuniæ numerum, quem

2
In Romano
Collegio an-
plicarum
phi-
sophia, &
Theologia.

3
B. Ignatij
in Deum
fiducia.

I
Iulij Pon-
tificis Socie-
tatem Hiero-
solymanam,
& Constanti-
nopolitam, & in
Cypro collo-
canda consi-
lia.